

ישראלים בברלין - קהילה בהתהוות

דוח מחקר

שוקי שטאובר

גלעד פורטונה

אודות מוסד שמואל נאמן

מוסד שמואל נאמן הוקם בטכניון בשנת 1978 ביוזמת מר שמואל (סם) נאמן והוא פועל להטמעת חזונו לקידומה המדעי-טכנולוגי, כלכלי וחברתי של מדינת ישראל.

מוסד שמואל נאמן הוא מכון מחקר המתמקד בהתווית מדיניות לאומית בנושאי מדע וטכנולוגיה, תעשייה, חינוך והשכלה גבוהה, תשתיות פיסיות, סביבה ואנרגיה ובנושאים נוספים בעלי חשיבות לחוסנה הלאומי של ישראל בהם המוסד תורם תרומה ייחודית. במוסד מבוצעים מחקרי מדיניות וסקירות, שמסקנותיהם והמלצותיהם משמשים את מקבלי החלטות במשק על רבדיו השונים. מחקרי המדיניות נעשים בידי צוותים נבחרים מהאקדמיה, מהטכניון ומוסדות אחרים ומהתעשייה. לצוותים נבחרים האנשים המתאימים, בעלי כישורים והישגים מוכרים במקצועם. במקרים רבים העבודה נעשית תוך שיתוף פעולה עם משרדים ממשלתיים ובמקרים אחרים היוזמה באה ממוסד שמואל נאמן וללא שיתוף ישיר של משרד ממשלתי. בנושאי התוויית מדיניות לאומית שעניינה מדע, טכנולוגיה והשכלה גבוהה נחשב מוסד שמואל נאמן כמוסד למחקרי מדיניות המוביל בישראל.

עד כה ביצע מוסד שמואל נאמן מאות מחקרי מדיניות וסקירות המשמשים מקבלי החלטות ואנשי מקצוע במשק ובממשל. סקירת הפרויקטים השונים שבוצעו במוסד מוצגת באתר האינטרנט של המוסד. בנוסף מסייע מוסד שמואל נאמן בפרויקטים לאומיים דוגמת המאגדים של משרד התמ"ס - מגנ"ט בתחומים: ננוטכנולוגיות, תקשורת, אופטיקה, רפואה, כימיה, אנרגיה, איכות סביבה ופרויקטים אחרים בעלי חשיבות חברתית לאומית. מוסד שמואל נאמן מארגן גם ימי עיון מקיפים בתחומי העניין אותם הוא מוביל.

יו"ר מוסד שמואל נאמן הוא פרופ' זאב תדמור וכמנכ"ל מכהן פרופ' עמרי רנד.

כתובת המוסד: מוסד שמואל נאמן, קרית הטכניון, חיפה 32000

טלפון: 04-8292329, פקס: 04-8231889

כתובת דוא"ל: info@neaman.org.il

כתובת אתר האינטרנט: www.neaman.org.il

ישראלים בברלין - קהילה בהתהוות

דוח מחקר

שוקי שטאובר

גלעד פורטונה

אפריל 2016

אין לשכפל כל חלק מפרסום זה ללא רשות מראש ובכתב ממוסד שמואל נאמן מלבד לצורך ציטוט של קטעים קצרים במאמרי סקירה ופרסומים דומים תוך ציון מפורש של המקור.

הדעות והמסקנות המובאות בפרסום זה הן על דעת המחברים ואינן משקפות בהכרח את דעת מוסד שמואל נאמן.

תוכן עניינים

1	תקציר מנהלים
3	1. מבוא
5	2. רקע תיאורטי
9	3. מתודולוגיה
12	4. ממצאים
23	5. נספחים
42	ביבליוגרפיה
46	תרגום לאנגלית
48	EXECUTIVE SUMMARY
49	ACKNOWLEDGEMENTS

שלמי תודה

שורה נכבדה של אנשים תרמו למחקר מידיעותיהם הרבות, תבונתם וזמנם.

את פלטפורמת המחקר ליוו שני מומחים מהמעלה הראשונה. בתחילת הדרך היה זה פרופסור עוז אלמוג שסייע לגבש את ארכיטקטורת המחקר תוך גילוי חשיבה לא שגרתית וידע מקצועי רב. לקראת סופה של הדרך הייתה זו פרופסור סיביל היילברון, מומחית בתחום ההגירה, שסייעה רבות בגיבוש דוח המחקר ועיצובו הסופי תוך שילוב של בקיאותה הרבה בתחום ההגירה ובכתיבה אקדמית מקצועית.

תודתנו החמה נתונה להם.

ד"ר גלעד פורטונה ושוקי שטאובר

בשלב איסוף הנתונים סייעו לנו אנשי שטח רבים, חלקם רואיינו כמומחים מקצועיים. תקצר היריעה מלמנות כאן את כולם אך אדגיש במיוחד ארבעה ישראלים החיים כיום בברלין: עו"ד מירב אוהבי, שסייעה לי רבות כעוזרת מחקר בשלבים האחרונים של איסוף הנתונים תוך גילויים של יוזמה ומקוריות; מיכל הניג ליטני, יועצת ומלווה בבירוקרטיה הגרמנית, שהובילה אותי בדרכיה העקלקלות של הבירוקרטיה הגרמנית; טל אלון, עורכת ומייסדת המגזין העברי "שפיץ", ויואב ספיר שתרמו לי מידע רב המשולב בניתוח נבון ומעמיק.

כמו כן אני מבקש להודות לפרופסור וולפגנג קאשובה, ראש המכון לאתנולוגיה אירופית באוניברסיטת הומבולדט, שהזמין אותי להיות חוקר אורח במכון בתקופת עריכתו של המחקר. אירוח נדיב זה סייע לי רבות בניהולו הלוגיסטי של המחקר. תודתי הרבה נתונה גם לד"ר דבורה בלום, מנהלת המכון להגירה ושילוב חברתי במרכז האקדמי רופין, שליוותה אותי בתחילת הדרך בעצה נבונה וסייעה רבות לכניסתי בשערי חקר עולם ההגירה.

ולבסוף ברצוני להודות מעומק ליבי לשניים שללא סיועם ותמיכתם, מחקר זה לא היה קורם עור וגידים: ידידי ושותפי למחקר ד"ר גלעד פורטונה ופרופסור עמרי רנד, מנכ"ל מוסד שמואל נאמן. השניים עמדו לצידו לכל אורך הדרך וסייעו לפתור במהירות כל בעיה תוך שילוב של חשיבה מקורית, תבונה ואנושיות.

יבואו כולם על התודה והברכה,

שוקי שטאובר

תקציר מנהלים

לאורך השנים זכתה תופעת ההגירה מישראל לביקורת חריפה של הציבור ושל קברניטי המדינה, נתפסה כבגידה בערכי הציונות ויציאה נגד המוסכמות הלאומיות. משלהי שנות השמונים תופעה זו הלכה והתגברה בעקבות השינויים הכלכליים, החברתיים, התרבותיים והפוליטיים שהתרחשו בישראל לצד תהליכי הגלובליזציה. מטרתו של מחקר זה הייתה לבחון את המניעים להגירתם של ישראלים לברלין נוכח מוגבלויות השפה וההיסטוריה הפוליטית של ישראל וגרמניה, את התגבשות חיי הקהילה של המהגרים הישראלים בברלין, ואת תפיסת המהגרים הישראלים את החיים בברלין. במחקר השתתפו 85 אנשים, הנחלקים לשתי קבוצות עיקריות: 61 מהגרים ו-24 מרואיינים רלוונטיים נוספים, בהם פקידי ממשל מישראל ומגרמניה, חוקרים ועיתונאים העוסקים ביחסים בין ישראל לגרמניה.

במסגרת איסוף הנתונים אובחנו שלושה גלי הגירה: הראשון, עד לשנת 2000, אופיין כהגירה "רומנטית". לאחר ההתרחש, במהלך העשור הראשון של המאה ה-21, גל הגירה פוליטית חברתית; ולאחריו, במחצית הראשונה של העשור השני, גל ההגירה הכלכלי.

בקרב אוכלוסיית המחקר אופיינו 12 קבוצות ייחוס כמו מהגרי עבודה בנדל"ן ובהייטק, אמנים, עולים חדשים לשעבר וערבים ישראלים. בכלל זה אופיינה קבוצה של "עבריים" המדגישה את זיקתה ליהדות לא על בסיס זיקה לדת או לאום אלא על זיקה לשפה ולתרבות העברית.

ממצאי המחקר חושפים ארבעה גורמים מרכזיים המעודדים הגירה מישראל לברלין: חוסר שביעות רצון מהחיים בישראל, מימוש פוטנציאל אישי דרך איתור מקום עבודה עם אפיקי התפתחות או לרכישת השכלה גבוהה, הגירה בעקבות מעבר של בן זוג לעיר או נישואין לבן זוג גרמני; ואופייה וייחודה של ברלין כעיר רב-תרבותית שיוקר המחייה בה נמוך יחסית. כמו כן עולה מהמחקר כי המהגרים הישראלים שומרים על קשר שוטף ביניהם במיוחד עם קבוצת הייחוס שלהם, לצד קשריהם עם גרמנים ובני לאומים אחרים החיים בברלין. המהגרים הישראלים שומרים על קשרים ביניהם בארבעה דרכים: 1. רשתות חברתיות המהוות כלי תקשורת מרכזי בין המהגרים הישראלים בברלין; 2. יוזמות קהילתיות מקומיות שנועדו ליצור זירת מפגשים קבועה, ובהמשך גם להציע מגוון שירותים חינוכיים ותרבותיים שיתנו מענה לצרכיה של הקהילה המתהווה; 3. זירות פעולה של ישראלים בברלין: מפגשים ופעילויות שאינם מיועדים בהכרח לקהל ישראלי, אלא למי שמבקש להכיר את התרבות הישראלית, אך בפועל 'ישראליותם' מושכת אליהם גם ישראלים החיים בברלין. לצידם מתקיימים מפגשים ספוראדיים מגוונים, כמו מופעים של אמנים מישראל; 4. מערכות חינוך: הורות לילדים משמשת כר נרחב להיכרות בין הורים ישראלים דרך מוסדות חינוך בהם מתחנכים ילדיהם. קשרים אלו נוצרים כתוצאה מחברויות שמתפתחות בין הילדים עצמם או משיקולים תועלתיים כמו לימוד משותף.

ממצאי המחקר מצביעים על מערכת יחסים מוגבלת בהיקפה בין הישראלים בברלין לבין חברי הקהילה היהודית של ברלין ומוסדותיה מכמה סיבות: היעדר צורך בשירותי הדת והחינוך של הקהילה, הבדלי תרבות ומנטאליות ומוניטין נמוך

של הקהילה. כמו כן, נמצא כי תדירות הביקור של מהגרים ישראלים בישראל נע על פי רוב בין פעמיים בשנה לבין פעם בשנתיים; בדרך כלל לצורך ביקור בני משפחה וחברים ולשם ביצוע סידורים שונים. ראוי לציין כי קיים קשר בין גיל המהגר וותק ההגירה לבין תדירות הביקורים לישראל - צעירים מבקרים יותר מאשר מבוגרים ומהגרים חדשים מבקרים יותר מאשר מהגרים ותיקים.

ממצאי המחקר מלמדים כי רוב המרווינים לא חוו יחס עוין או אנטישמיות, למעט מספר קטן מהם שחווה ביטויי עוינות, בעיקר מילוליים ובתקופות של עימותים צבאיים בין ישראל לפלשתינאים. חלק ניכר מבין המהגרים הישראלים סבור שגרמניה ביצעה תיקון אמיתי ושכיום זו מדינה שונה מהותית מזו שהייתה לפני תום מלחמת העולם השנייה.

ניכר כי בשנים האחרונות ברלין מהווה יעד נוח למי שמבקשים, בעיקר צעירים, לבחון אפשרות של חיים מחוץ לישראל ולכן ניתן לראות בה גם מעין שער לעולם מבחינתם של אלו.

משום שחלק ניכר מהישראלים היגרו לברלין רק בשנים האחרונות, גם לשם התנסות בחיים בחו"ל, ניתן להגדיר את הקהילה הישראלית בברלין כקהילה בהתהוות.

ניכרים ניצנים של שינוי ביחסה של מדינת ישראל למהגרים ממנה. ביטוי לכך ניתן לראות באופן התנהלותה של שגרירות ישראל בברלין שהחלה ליצור קשרים עם קהילת הישראלים בברלין בתור שכזו.

1. מבוא

לאורך השנים הציבור הישראלי (היהודי) ונבחריו התייחסו בביקורתיות להגירה מישראל, ראו בה מעין בגידה ברעיון הציוני, וכינו אותה "ירידה" ככינוי של גנאי. בשנים האחרונות ההגירה מישראל זוכה להד רב ולדיון ציבורי ותקשורתי נרחב שבא לידי ביטוי בעלייה במספרם המחקרים האקדמיים, הסקרים והכתבות שהתייחסו לנושא (ראו לדוגמה: אטינגר, 2013; בן דוד, 2013; חודורוב, 2013; ארנס, 2013; רובינשטיין, 2013; תמר, 2013).

הגדרת המושג "מהגר" נתונה במחלוקת על רקע השינויים הפוליטיים והכלכליים שהתרחשו בישראל ובעקבות הגלובליזציה שיצרה ניידות תעסוקתית מוגברת של עובדים ממדינה אחת לאחרת (בהמשך נתייחס למחלוקת בהגדרת המושג "מהגר"). מחלוקת זו הביאה לחוסר אחידות בין הגורמים המוסמכים (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המוסד לביטוח לאומי ומשרד הקליטה) בהערכת מספר הישראלים שהיגרו מישראל. ההערכות נעות בין 250 אלף ועד 750 אלף. עם זאת, קיימת תמימות דעים בין החוקרים כי מספר המהגרים מישראל איננו חריג בהיקפו בהשוואה למדינות עם מאפיינים דומים (רבהון ולב-ארי, 2011).

הספרות המקצועית מתייחסת למספר גורמים שדרבנו הגירה של ישראלים ממדינתם: (1) גלובליזציה: הגלובליזציה הביאה להרחבת והעמקת הקשרים הפוליטיים, התרבותיים והכלכליים בין המדינות, ויצרה תנועה ערה של מהגרי עבודה בעלי מגוון רחב של מאפיינים אישיים ומיומנויות מקצועיות (Castels & Miller, 2003; Koopmans, 2013). (2) הסכמי השלום בין ישראל למדינות ערב: חתימת הסכמי השלום הביאה להסרת החרם הערבי, פתחה את המשק הישראלי לעולם הרחב ואפשרה לחברות ישראליות ורב לאומיות לנוע אל ישראל וממנה, מה שהביא לניידות גם של עובדים ישראלים (Gould & Moav, 2007). (3) ההקשר הגיאופוליטי-ביטחוני של ישראל: ההקשר הגיאופוליטי-ביטחוני של ישראל מעודד את הגירתם של משכילים ישראלים למדינות המערב. גולד ומואב (Gould & Moav, 2007), סבורים כי הגירת ישראלים למדינות המערב נובעת מהעובדה שישראל הינה מדינה מפותחת, קטנה במימדיה, הגובלת במדינות מתפתחות שהיחסים עמן לא מאפשרים ניידות תעסוקתית ומיצוי פוטנציאל תעסוקתי של ישראלים משכילים בסביבתם הגיאוגרפית הקרובה (מצב המאפשר ניידות תעסוקתית קיצרת מועד). עובדה זו, גם ללא קשר למצב הגיאופוליטי-ביטחוני השורר בה, מהווה גורם דחיפה משמעותי להגירה של ישראלים משכילים, בעיקר לארצות המערב. (4) שינוי בין-דורי: הדור הצעיר במדינת ישראל אימץ תפיסות וערכים לצד רכישת כישורים המקלים על הגירתו בין היתר: נכונות לניידות גבוהה, ראיית העצמי על חשבון לכידות חברתית ואימוץ תפיסות של חיפוש אחרי טובת האינדיבידואל וכישורים טכנולוגיים מפותחים. שינויים אלו, המלווים בהבנה הולכת וגוברת מצד הוריהם, מכשירים את הקרקע להגירתם של צעירים אלו מישראל (אלמוג ואלמוג, 2013).

ארצות הברית נחשבת ליעד ההגירה המרכזי והמועדף על המהגרים הישראלים, בהיותה המדינה בעלת היקפי ההגירה הגבוהים בעולם ומדינה שקליטת הגירה הפכה לחלק מתרבותה ומורשתה (International Migration Report, 2011). בנוסף, ארצות הברית נתפשת כארץ בה ניתן לקבל את התגמול הגבוה ביותר על כישורים גבוהים (אמית ואחרים, 2012). כמו כן, לעוצמתה של יהדות ארה"ב ולנוכחות המשמעותית של ישראלים בה יש השפעה חיובית על הנטייה

להגירה של משכילים ישראלים (כהן-קסטרו, 2013). עם זאת, בשנים האחרונות ניכרת תנועת הגירה גם לאירופה, בעיקר לשתי ערים, לונדון וברלין (לב ארי, 2009; פרג'ון, 2010). מגמת הגירה זו זכתה לתשומת לב מחקרית מועטה. מטרתו של מחקר זה היא לבחון את הגירתם של ישראלים לברלין על רקע היחסים המיוחדים שבין ישראל לגרמניה תוך בחינתן של שלוש שאלות מרכזיות:

1. מהם המניעים שעומדים מאחורי הגירתם של ישראלים לברלין למרות מגבלות השפה ומוראות העבר?
2. כיצד מתגבשים חיי הקהילה של הישראלים בברלין?
3. כיצד תופסים הישראלים את חייהם בברלין על רקע יחסם למדינת ישראל וקשריהם עמה?

2. רקע תיאורטי

2.1 הגירה מישראל: הגדרה, ניתוח היסטורי ודיון ציבורי

ההגירה מישראל נחקרה על ידי חוקרים מדיסציפלינות מדעיות שונות: מדעי המדינה, כלכלה, סוציולוגיה, היסטוריה, דמוגרפיה ועוד (רבהון ולב ארי, 2011, אמית ואחרים, 2012; Gould & DellaPergola, 2009; Cohen, 2011; Moav, 2007; Lahav, 2010; Rajiman, 2012). התופעה הלכה וגברה בשלהי שנות השמונים בעקבות הגלובליזציה והחתימה על הסכמי השלום בשנת 1993 עם מדינות ערב (מצריים וירדן). ההסכמים הובילו להסרת החרם הערבי מעל יחסי הסחר של מדינות רבות בעולם עם מדינת ישראל ופתחו את המשק הישראלי בפני הכלכלה הבינלאומית. בעקבות זאת, שטף של חברות רב-לאומיות זרם לישראל וחברות ישראליות יצאו לשווקים בינלאומיים (שטאובר, 2001). תנועה דו-כיוונית זו השפיעה על דפוסי העסקה של ישראלים רבים; בעיקר בעלי מיומנויות (Highly qualified), שהעסקתם חייבה ניידות בינלאומית גם לטווח ארוך (Lahav and Arian, 1999).

לאורך השנים ההגירה מישראל נתפסה באופן שלילי על ידי קברניטי מדינת ישראל והציבור הישראלי, כמו גם על ידי זרמים מרכזיים של יהדות התפוצות. היא כונתה 'ירידה' ונתפסה ככגיחה ברעיון הציוני. ביטוי לביקורת החריפה על ההגירה מישראל נשמע מהכינוי שראש ממשלת ישראל דאז יצחק רבין ז"ל העניק בשנות השבעים למהגרים מישראל: "נפולת של נמושות" (Gold & Hart, 2009). עם זאת, גולד והארט (Gold & Hart, 2009), טוענים כי הביקורת הציבורית כנגד ההגירה מישראל פחתה בשנים האחרונות ואף קבלה לגיטימציה בקרב שכבות נרחבות בציבור. זאת, בשל ראיית ההגירה כתהליך לגיטימי שמקורו בגלובליזציה המאפשרת ניידות קלה יחסית בין המדינות, המשולבת ברצון הולך ומתגבר למימוש עצמי ובריחה מהמציאות החברתית-כלכלית בישראל. למרות הביקורת הנוקבת על ההגירה מישראל מצד המדינה ומוסדותיה השונים, ממשלות ישראל לדורותיהן התעלמו במשך שנים רבות מהתופעה ונמנעו מנקיטת צעדים אופרטיביים לטיפול בה. זאת, עד לשנת 2013 בה החליטה ממשלת ישראל ליזום את התכנית למאבק בתופעת "בריחת מוחות" (הגירת אקדמאים וחוקרים מישראל), באמצעות הקמת "התוכנית הלאומית להשבת אקדמאים" (גולד ומואב, 2007; כהן, 2009, 2011).

המחקרים שבחנו את תופעת ההגירה מישראל התמקדו בשלושה צירים מרכזיים: שיעורי ההגירה ומאפייני המהגרים, הסיבות להגירה, ודפוסי החיים של המהגרים תוך הדגשת סוגיית הזהות הלאומית. להלן נתייחס לכל אחד מהצירים בנפרד:

שיעורי ההגירה מישראל ומאפייני המהגרים

לאורך השנים היה מקובל להגדיר 'מהגר' כ'אדם שחי במדינה אשר אינה מולדתו', או 'מי שעבר לגור במדינה אחרת באופן קבוע'. הגדרה זו נתונה למחלוקת בשל המעבר המתמיד של אנשים בין מדינות, בעיקר למטרות עבודה ומגורים. פידלמן (2013) ממחיש את מורכבות ההגדרה בישראל ואת השלכותיה על יכולת ההערכה של הגופים הממשלתיים את מספר המהגרים מישראל: "בשנת 2011 נע מספר הישראלים שחיו בחו"ל בין 226,980 איש לפי נתוני משרד הפנים לכ-750,000 איש לפי הערכות המשרד לקליטת העלייה. ואילו לפי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והמוסד לביטוח לאומי מספרם היה יותר מחצי מיליון. אף אחד מהגורמים, פרט למשרד לקליטת העלייה, אינו כולל בהערכתו את הילדים שנולדו לישראלים בחו"ל, ואף אחד מהגורמים פרט ללשכה המרכזית לסטטיסטיקה אינו יודע להפחית מהנתון שיש בידיו את מספר הישראלים שכבר אינם בין החיים." (עמ' 9).

גולד ומואב (2007) שבחנו את מאפייני המהגרים מישראל בין השנים 1995 ועד 2002 מצאו כי נטיית ההגירה גבוהה יותר בקרב משכילים (בעלי תואר בוגר ומעלה), נשואים וצעירים; בהשוואה למעוטי השכלה, רווקים ומבוגרים. כמו כן מצאו כי נטיית ההגירה גבוהה יותר בקרב העולים החדשים. במחקר עדכני יותר (Gold & Hart, 2009), נמצא כי בשנות ה-2000 חל שינוי בפרופיל הדמוגרפי של המהגרים מישראל; בשנות ה-90 ההגירה הייתה מנת חלקן של משפחות שהיגרו לצורכי עבודה ולימודים כדי לשפר את פוטנציאל ההשתכרות ופיתוח הקריירה, בשנות ה-2000 הצטרפו אליהם גם מהגרים שחיפשו מפלט מקשיי פרנסה ומהמצב הביטחוני. על פי מחקר זה המהגרים היו צעירים, רווקים, חסרי השכלה או חסרי ניסיון תעסוקתי משמעותי (Gold & Hart, 2009). במחקרו של בן דוד (2013) שהתמקד בחוקרים ובאנשי אקדמיה ישראלים, נמצא כי קיימת נטייה גבוהה ההולכת ועולה בקרב אוכלוסייה זו להגירה מישראל. נמצא כי בשנת 2008 25% מאנשי הסגל האקדמי הישראלי הם אנשי סגל באוניברסיטאות בחו"ל לעומת 29% בשנת 2013. נתונים אלו מצביעים כי ישראל מובילה בתחום זה בפער ניכר ממדינות אחרות (בן דוד, 2013).

גורמים המעודדים הגירה מישראל

גורם מרכזי המעודד הגירה מישראל בשנים האחרונות היא המדיניות הכלכלית שהובילה ליצירת פערים כלכליים בין השכבות החברתיות, ולעלייה בשיעורי העוני ויוקר המחיה (כהן, 2011). סקרים שהוצגו בתקשורת (חודורוב, 2013) הראו כי חלק ניכר מהציבור הישראלי שוקל להגר מהארץ בשל יוקר המחיה ומשבר הדיור החריף. חודורוב מציין כי בעקבות המחאה החברתית בישראל בשנת 2011, ישראלים רבים, בעיקר אלו שלא היו מרוצים מתוצאותיה, החליטו להגר מישראל. צוריאלי-הררי (2013) טוענת כי, המדיניות הכלכלית בישראל עודדה אקדמאים ישראלים לחפש אפשרויות תעסוקה ופרנסה מחוץ לגבולות המדינה. כמו כן, מדיניות זו חוללה שינוי בתפיסות ועמדות הציבור הישראלי בכלל, והורי המהגרים הצעירים בפרט, על ההגירה מישראל, שהחלה לקבל לגיטימציה ציבורית. גורם נוסף, הנובע מהגורם הראשון, הוא הצלחתם של מהגרים ישראלים להשתלב במדינות המארחות ולחיות ברמת חיים והכנסה גבוהים יחסית.

דפוסי החיים ותפיסת זהות של המהגרים מישראל

חוקרים אחדים שבחנו את תופעת ההגירה מישראל התמקדו בשאלת הזהות הלאומית ואורח החיים של המהגרים הישראלים (לב-ארי, 2011, 2009; צדיק, 2013; Harris, 2009). במחקר שבחן את הנושא בארצות הברית, נמצא כי המהגרים הישראלים מאמצים את אורח החיים היהודי, המתבטא בשמירת כשרות וציון השבת והחגים (לב-ארי, 2011). עם זאת, ממצאי המחקר מצביעים כי הזהות הלאומית-תרבותית נחלשת במקצת בקרב הדור הצעיר המחפש להשתלב בחברה המארחת (לב-ארי, 2011). מחקר נוסף שערך האריס (Harris, 2009) בקנדה, מלמד כי רוב המהגרים הישראלים מצליחים להשתלב בשוק העבודה המקומי אך מצליחים פחות להתערות בחברה הקנדית, מה שהביא להתחזקות הקשר עם הקהילה היהודית. נמצא כי זהותם הישראלית של המהגרים נותרה חזקה, אך תחושת האשם על עזיבת הארץ, תחושה שאפיינה בעבר מהגרים רבים מישראל, הולכת ונעלמת. להערכתו של האריס, ההגירה מישראל הולכת ונתפסת כתופעה לגיטימית בקרב המהגרים ממנה (Harris, 2009). ממצאים דומים התקבלו גם במחקרים אחרים (צדיק, 2013; Gold & Hart, 2009). ממצאים סותרים התקבלו במחקרה של לב-ארי (2009) על זהות לאומית של מהגרים ישראלים באירופה, בערים בלונדון ופריז. החוקרת מצאה כי המהגרים הישראלים שומרים על זהות טרנס-לאומית¹ ואף מנסים לשמר זהות זו בקרב צאצאיהם. עם זאת גם באירופה נמצא כי מהגרים צעירים שומרים פחות על זהותם הישראלית.

2.2 ההגירה מישראל לברלין

ערים גדולות מהוות יעד הגירה פופולארי ומועדף למהגרים המחפשים הזדמנויות עבודה, אי-בולטות כזר וכחריג, וחיבור למהגרים מארץ מוצאם. מחקרי הגירה מתמקדים כיום במרחב האורבאני, משום שעיקר ההתמודדות עם תופעת ההגירה מתרחשת ברמת העיר ולא ברמת המדינה (Alexander, 2007).

עד לשנת 2000 מדיניות ההגירה של גרמניה קבעה ש"גרמניה אינה מדינת הגירה". ההתייחסות למהגרים אליה, ובעיקר לעובדים הזרים, הייתה כאל מי שנמצאים בה לתקופת זמן קצובה. אולם קיטון אוכלוסייתה והזדקנותה הביאו לבחינה מחדש של מדיניות זו ולקביעה כי "גרמניה זקוקה למהגרים" (Heckmann, 2003). על פי דוח ההגירה הבינלאומי של האו"ם (International Migration Report), בשנת 2011 גרמניה נמצאת במקום השני אחרי ארצות הברית מבחינת מספר המהגרים החיים בה - 11 מיליון (13.1% מכלל האוכלוסייה).

העיר ברלין, בירתה המתחדשת של גרמניה והעיר השנייה בגודלה באירופה, מהווה יעד מרכזי למהגרים מלאומים שונים – חיים בה כמיליון תושבים בעלי רקע של הגירה מתוך כ-3.4 מיליון תושבים (ללא תאריך, Eberhard). ברלין הציבה את עצמה כעיר קוסמופוליטית ("עיר עולם") המטפחת תרבות ואמנות ונכונות לקליטת מהגרים (Beer, ;Cohen, 2011). (Deniz & Schwedler, 2006). ביטוי לעידוד ההגירה, ובמיוחד של יהודים, ניתן למצוא בהשקעה הרבה בבנייתה מחדש של הקהילה היהודית בעיר, כחלק ממהלך עידודם של יהודים מברית המועצות לשעבר להשתכן בגרמניה ולהפוך לאזרחי המדינה (אמית ואחרים, 2012; Cohen, Haberfeld & Kogan, 2011). מאפיין נוסף של ברלין, המעודד

¹ לב-ארי (2009), מגדירה זהות טרנס-לאומיות כ"גישה הרואה את ההגירה כתהליך דינמי בו מהגרים שומרים על קשרים אמיצים עם מולדתם תוך כדי תהליכי קליטתם בארץ ההגירה".

זרימה של מהגרים, הוא היותה עיר גדולה שיוקר המחיייה בה נמוך יחסית למקובל בגרמניה ובמערב אירופה בכלל (טוריס, 2013; פרידמן, 2012).

מאפיינים אלו הפכו את ברלין בשנים האחרונות ליעד הגירה מרכזי גם לחלק ניכר מהמהגרים הישראלים לגרמניה, שאף החלו לקיים בה חיי קהילתיים משמעותיים (טוריס, 2013).

הגירה משמעותית של ישראלים לברלין היא תופעה חדשה יחסית שהתעצמה בעקבות המחאה החברתית של שנת 2011. היא זכתה לדיון ציבורי ער גם בשלהי שנת 2014 בעקבות "מחאת המילקי" שיצרה תהודה תקשורתית רבה, בשל הפערים ביוקר המחיייה בין ברלין לישראל. במרכזה עמדה השוואת המחיר של מעדן החלב הישראלי "מילקי" למקבילו הגרמני הזול בהרבה. בעקבות הדיון הער בתופעה נפתחה קבוצת פייסבוק בשם "עולים לברלין" שקראה לאנשים לעבור לברלין בשל יוקר המחיייה בישראל. קריאה זו זכתה אף היא לתגובות סוערות ברשתות החברתיות ובתקשורת הממוסדת ומיקדה עוד יותר את תשומת הלב הציבורית בהגירה של ישראלים לברלין. עד כה זכתה הגירתם של ישראלים לברלין לתשומת לב מחקרית מועטה (בק, 2014; יאיר, 2015; עוז-זלצברגר, 2001; פרג'ון, 2010) ומטרתו של מחקר זה לשפוך אור על תופעה זו.

3. מתודולוגיה

3.1 שאלות המחקר

מטרת המחקר היא לחשוף את הגורמים המעודדים הגירה של ישראלים לברלין ולבחון את התגבשות חיי הקהילה של הישראלים בברלין. השאלות שנתמקד בהן במחקר זה הן: מהם המניעים שעומדים מאחורי הגירתם של ישראלים לברלין למרות מגבלות השפה ומוראות העבר?, כיצד מתגבשים חיי הקהילה של הישראלים בברלין? וכיצד תופסים מהגרים ישראלים החיים בברלין את חייהם בעיר ואת מדינת ישראל.

3.2 מדגם המחקר

במחקר זה השתתפו 85 אנשים², הנחלקים לשתי קבוצות:

א. מהגרים - קבוצה זו כוללת 61 מהגרים מישראל לברלין: עשרים וארבע מתוכם שכירים, חמשה בעלי מיזמים עסקיים, עשרים ושמונה מתוכם עצמאיים וארבעה סטודנטים או שאינם עובדים. תחומי העיסוק של המהגרים שהשתתפו במחקר מגוונים: נדל"ן, היי-טק, אקדמיה, מוזיקה ואמנות. חלק ניכר של המהגרים שהשתתפו במחקר הם צעירים בטווח הגילים 36-45. למעלה ממחציתם (34) נשואים. כמו כן, חלק גדול מהמהגרים (36) הם בעלי אזרחות ישראלית בלבד, 21 בעלי אזרחות כפולה - ישראלית וזרה, ו-4 בעלי אזרחות גרמנית בלבד. 50 מהם בעלי השכלה אקדמית, ו-11 בעלי השכלה תיכונית/אקדמית חלקית. (ראו נספח ד' – מרואיינים לפי אפיון דמוגרפי).

ב. מומחים ואנשי מפתח - קבוצה זו כללה 24 אנשים (12 ישראלים ו-12 גרמנים) המכירים את המהגרים הישראלים לברלין ומנהלים יחסי גומלין עמם. בכללם פקידי ממשל מישראל ומגרמניה, חוקרים ועיתונאים העוסקים ביחסים בין ישראל לגרמניה. (ראו נספח ה' רשימת מרואיינים – אנשי מפתח ובעלי תפקידים).

3.3 שיטת המחקר

מחקר זה מתבסס על שיטת המחקר האיכותנית (Qualitative research). איתור המרואיינים התבסס על שיטת 'כדור השלג'. התשתית האמפירית של המחקר התבססה גם על מקורות ראשוניים כמו דוחות ממשלתיים, דוחות מחקר, כתבות בעיתונים ובאתרי האינטרנט, ודפי פייסבוק שהתמקדו בנושא ההגירה מישראל לברלין ולגרמניה בכלל.

² שמות המרואיינים המופיעים בפרק הממצאים הם בדויים וזאת כדי לשמור על זהותם.

3.4 כלי המחקר

כלי המחקר שנבנה למטרת המחקר כלל ריאיון עומק חצי מובנה עם אוכלוסיית המחקר, הכוללת מהגרים מישראל לגרמניה, אנשי מפתח, פקידי מדינה בכירים ומומחים. הראיון התבסס על שאלות שהותאמו למרואיין תוך כדי שיחה ונגעו לשאלות המחקר. נכללו בו הנושאים הבאים:

רקע אישי ומקצועי, הסיבות לרצון לעזוב את ישראל, הסיבה בבחירה דווקא בברלין, עיתוי ההגירה.

תהליך המעבר ושלבי הקליטה הראשונים. קשרים חברתיים עם ישראלים ולא-ישראלים, השפעת מוראות העבר ומידת קיומה של אנטישמיות או אנטי ישראליות.

קשר עם מדינת ישראל. מידת הרצון להישאר בברלין, לעבור ליעד אחר בחו"ל או לחזור לישראל. עמדות כלפי מדינת ישראל ומדיניות ממשלת ישראל.

כמו כן, החוקר הראשי, ששהה בברלין במשך 16 חודשים (יולי 2014 – אוקטובר 2015) והתערה בחיי קהילת הישראלים בברלין, ערך תצפיות משתתפות במגוון אירועים חברתיים-תרבותיים (ראו נספח א' – יומן ארועים), במסגרת מפגשים לא פורמאליים של הקהילה הישראלית בברלין ובפעילות ברשתות חברתיות (ראו נספח ב' – קבוצות פייסבוק).

3.5 שיטת ניתוח הנתונים

כל הראיונות הוקלטו ונותחו על פי הקווים המנחים של ניתוח תוכן של (Elo et.al. 2014). תחילה נקרא כל טקסט באופן רציף. לאחר מכן קריאה מודרכת של הראיונות בעזרת שאלות המחקר. לאחר מכן חולקו הנתונים לקטגוריות כאשר הם מופרדים, מובחנים ומושווים לשם מציאת קווי דמיון ושוני. בהמשך נותחו הנתונים וזוהו יחידות משמעות וקטגוריות שמובחנות על ידי נושאים (Themes), כפי שעלו מפי המרואיינים.

3.6 הליך המחקר

איסוף המידע והראיונות החלו בחודש אפריל 2014. איסוף הנתונים בוצע בשני שלבים: בשלב הראשון נערך מחקר גישוש לבחינת נושא ההגירה של ישראלים לברלין, זיהוי מאפייני המהגרים לפי קבוצות ייחוס³ וזיהוי הגורמים העיקריים להגירה. בשלב זה השתתפו 12 מומחים ואנשי מפתח בקהילה הישראלית בגרמניה. הראיונות עם קבוצה זו נערכו באמצעות שיחות סקיפ וטלפון, ומפגשים אישיים. הראיונות נמשכו במוצאע בין שעה לשעה וחצי.

³ בקרב אוכלוסיית המחקר אופיינו 12 קבוצות ייחוס כמו מהגרי עבודה בנדל"ן ובהייטק, אמנים, עולים חדשים לשעבר וערבים ישראלים. (ראו נספח ג' – מרואיינים לפי שיוכם לקבוצות ייחוס)

בשלב השני בוצע איסוף הנתונים העיקרי שהושתת על ממצאי השלב המקדים. בשלב זה השתתפו לצד המומחים ואנשי המפתח, פקידי ממשל בכירים ומהגרים מישראל. הבחירה במרואיינים בשיטת כדור השלג לקחה בחשבון את שיוכם לקבוצות הייחוס במטרה ליצור ייצוג לכל קבוצת ייחוס. הראיונות עם המרואיינים הישראלים התנהלו בשפה העברית, ובאנגלית עם המרואיינים הגרמניים. הראיונות נמשכו בממוצע כשעה וחצי. בחלק מהמקרים נערך יותר מראיון אחד עם המרואיין.

4. ממצאים

4.1 הגירה מישראל לברלין נוכח קשיי שפה ומוראות העבר

המרואינים העלו ארבע סיבות עיקריות המעודדות הגירה מישראל לברלין. סיבה אחת היא חוסר שביעות רצון מהחיים בישראל בשל המצב החברתי, הפוליטי והכלכלי שקיבל ביטוי בולט במחאה החברתית שהתרחשה בשנת 2011. מאיה, עובדת סוציאלית, שהיגרה מישראל עם בעלה, מתייחסת לקשיים הכלכליים מהם סבלה טרם הגירתה לברלין:

"הגעתי להבנה שקשה לי מדי בישראל ואני לא יכולה להישאר בה. משהו לא עובד. גם הגענו להבנה שאם אנחנו רוצים שא' (בעלה) ילמד באוניברסיטה זה לא יכול להיות בארץ. עם שכר הלימוד וההוצאות האחרות לא נוכל לעמוד בזה, כי אין סיוע של ההורים. התחלתי להבין שקשה לי לא כי לא בחרתי נכון, או שיש משהו בי שלא מתאים למקום שבו אני חיה, אלא משום שזו המדינות בישראל."

אבי, פעיל שמאל, מתייחס למציאות הפוליטית בישראל שהניעה אותו להגר מישראל לברלין:

"לא יכולתי לשאת שבמולדת שלי יעשו דברים כאלו ושאני אחראי להם, ולו כאחריות קולקטיבית. אני לא יכול לשאת את זה. עוד בשנת 2000 (פרוץ האינתיפאדה השנייה) ידעתי שאעזוב, כי מבחינתי התרחשה רעידת אדמה."

מוסיף מאג'ד, רואה חשבון מחיפה שהיגר לגרמניה בתחילת שנות התשעים:

"הייתי ליברלי במחשבות והסביבה שלי הייתה יהודית. זה התאים לי. גם יצאתי עם בחורות יהודיות. כשגילו שאני ערבי לא תמיד זה עבד... אני צריך לספר לך מה זה ערבים בארץ, זו אוכלוסייה סוג ב'. חשתי את זה."

בוריס, עולה חדש מאחת מארצות ברה"מ לשעבר, שחי מספר שנים בישראל והיגר לגרמניה. מוסיף בהקשר זה:

"לא מצאתי את עצמי בארץ. התחלתי ללמוד מתמטיקה ומחשבים ולא סיימתי את הלימודים... באחת החופשות שלי טסתי לאמסטרדם ונהניתי מאד. הרגשתי שזה המקום שלי... חזרתי לארץ לעוד שנה. עבדתי במוטורולה וכשהתחילה האינתיפאדה פיטרו הרבה ואני ביניהם. הבנתי שאין לי עוד קשר לארץ, לא עבודה, לא לימודים ולא חברים. החברים שלי, מהעבר הרוסי, גם הם עזבו את הארץ, לקנדה, לארצות הברית ולרוסיה... אני רוצה לשכוח את התקופה שלי בארץ."

סיבה שנייה המעודדת הגירה מישראל לברלין הוא הרצון למקסם הזדמנויות תעסוקה ולפתח קריירה. הגירת העבודה לברלין נעשית לרוב לאחר הסדרת עבודה מראש על ידי חברות ישראליות (בעיקר בתחום הנדל"ן) וארגונים ציבוריים (משרדים ממשלתיים ומוסדות לאומיים), או עבודה בחברות גרמניות (בעיקר בתחום ההיי-טק). תחום מרכזי נוסף בו מהגרים ישראלים מוצאים בברלין הזדמנויות לפיתוח הקריירה שלהם הוא האמנות לסוגיה השונים. מעיד מאיר, מתופף:

"התחלתי להבין שאין לי מה לעשות בארץ במוזיקה, הירידה (בהיקף העבודה) שהחלה בשנת 2008 הפכה ליותר ויותר גרועה. פחות שומעים רוק, השתנה הטעם... פחות באים לשלום חנוך מאשר לאייל גולן. עשיתי תקליט של אריק איינשטיין, לא קנו אותו בכלל. לעומתו, שרית חדד יצאה עם תקליט באותה שנה ומכרה פי עשרים. מחפשים מוזיקה יותר שמחה. יכול להיות שבגלל שהמצב הופך יותר קשה מחפשים משהו פחות עמוק."

מיכל, צ'לנית:

"עם הזמן ראיתי שבארץ נהיה לי קשה. רציתי ליהנות ממה שאני עושה. התמקדתי בהוראה וניגנת גם פופ, רוק, פרסומות וחתונות. שרדתי. כל פעם אמרתי: 'פעם אחרונה שאני עושה דבר כזה', אבל המשכתי. באתי לברלין כי רציתי לחיות ממוזיקה שאני אוהבת לנגן - ברהמס ובטהובן ולא ליאור נרקיס ובר-מצוות."

גורם נוסף של פיתוח קריירה הוא רכישת השכלה גבוהה. תנאי הקבלה למקצועות יוקרתיים ומבוקשים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל נחשבים לגבוהים. לכן, חלק מהסטודנטים הישראלים, ובמיוחד אלו שאינם עומדים בתנאי הקבלה, מהגרים למדינות אחרות כדי ללמוד את מקצוע הלימוד המועדף עליהם. אוריאל מתאר את החוויה האישית שלו ואת החלטתו ללמוד לתואר בברלין:

"החלום שלי היה ללמוד רפואה ובארץ לא הצלחתי להתקבל ללימודים. בחו"ל היו לי שתי אופציות: אחת, ללמוד בבודפשט... ושנייה בגרמניה, בגיסן. בזמנו נשלחתי לתגבר בתחנה של 'אל-על' בפרנקפורט (הקרובה לגיסן), פגשתי אנשים שלמדו שם וסיפרו שיחסית קל להתקבל אם יש לך בגרות טובה מישראל."

מאיה, עובדת סוציאלית שבעלה לומד לתואר ראשון בגרמניה מתייחסת לנדבך נוסף המשפיע על ההגירה לגרמניה לשם רכישת השכלה גבוהה: עלות הלימודים:

"אחת הסיבות החשובות שבגללן הגענו לכאן הייתה לימודים כמעט בחינם. תמורת תשלום של סכום זעום אתה יוצא עם תואר מכובד."

הגורם השלישי המעודד הגירה לברלין הוא הגירה בעקבות מעבר של בן זוג לעיר בין אם לשם לרכישת השכלה גבוהה או לעבודה, או נישואין לבן זוג גרמני .

יעל, עיתונאית לשעבר שעברה לברלין עם משפחתה בעקבות בעלה האמן:

"כבר כמה שנים קודם ב' (בעלה) נדלק על העיר ודיבר על אפשרות לגור פה. כל זמן שהייתי בעיתונות פסלתי את זה על הסף משיקולי קריירה וגם בגלל המרחק מהמשפחה. בשנת 2009 הגעתי לצומת בקריירה. לא היה לי מושג מה אעשה בישראל כמו שלא היה לי מושג מה אעשה במקום אחר. היה ברור לי שלעיתונות חדשות אני לא רוצה לחזור. ב' היה בן 36 והרגיש שאם הוא רוצה לעשות קפיצה קוונטית הוא צריך לעשות אותה לפני גיל 40. הוא גם אמר שהוא מרגיש כי הילדים עוד קטנים ולכן בעיתוי כזה קל יותר לעבור."

הגורם הרביעי לעידוד ההגירה מישראל לברלין הוא אופייה וייחודה של העיר. המרואיינים רואים בברלין יעד אטרקטיבי בשל אופייה החברתי, התרבותי והכלכלי הייחודי המאפשר להם להשתלב בה בקלות יחסית. הם תיארו את ברלין כעיר רב-תרבותית, בעלת סצנת אמנות מפותחת, ויוקר מחייה נמוך יחסית לזה של ישראל. להלן התייחסותה של מירי שהגיעה יחד עם בעלה לברלין גם בשל סיבה זו:

"את ברלין יכולנו להרשות לעצמנו. היא לא זולה, אבל (ה)מחירים (הם) ברמה שאני יכולה לשלם אותם. אני לא חוסכת כסף. שכר דירה אני משלמת כמו בתל אביב, אבל על דירה טובה הרבה יותר... סיבה שנייה, ברלין עיר חיה, תוססת ומגניבה. יש הרבה אנשים בגילנו... האווירה רגועה... אני מאמינה שהאנרגיה הכללית של המקום שאתה חי בו משפיעה עליך."

4.2 התגבשות חיי הקהילה הישראלית בברלין

התגבשות חיי הקהילה הישראלית בברלין תיבחן על ידי התייחסות לשלושה צירים מרכזיים: (1) מרקם הקשרים החברתיים בין המהגרים הישראלים בברלין, (2) דרכי תקשורת ומסגרות מפגש בין המהגרים הישראלים בברלין, (3) הקשר של המהגרים הישראלים בברלין עם מדינת ישראל.

מרקם הקשרים החברתיים בין המהגרים הישראלים בברלין

רוב המהגרים הישראלים מקיימים קשר שוטף עם ישראלים אחרים לצד קשרים עם גרמנים ו/או בני לאומים אחרים החיים בברלין. במספר לא מבוטל של מקרים עיקר קשריהם עם ישראלים בעיר הם עם אלו המשתייכים לקבוצת הייחוס שלהם (ראו נספח ג'). ביטוי לכך ניתן לשמוע בדבריו של עירן, מנהל חברת נדל"ן בבעלות ישראלית:

"רוב החברים שלנו הם ישראלים מתחום הנדל"ן. אנשים די דומים ולכן שפה משותפת. יזמים, רוצים להצליח. הישראלים הם עם הרבה יותר חם או הרבה יותר קל לך להיות חבר של ישראלי מאשר של גרמני. גרמנים לא יזמינו אותך הביתה. רוב המפגשים (אתם) יהיו בחוץ. אנחנו אוהבים ארוחות ששי משותפות עם חברים. הילדים באותם גילאים או גם הנשים חברות מאד טובות. הילדים נמצאים באותם גנים וכולם גרים באזור הזה."

בניגוד לקבוצה זו, חלק מהישראלים בברלין ממעיטים לשמור על קשרים עם ישראלים אחרים בברלין. בולטים בתוכם מהגרים יהודים ותיקים שהיגרו לברלין בגל ההגירה הראשון (לפני שנת 2000)⁴, עולים חדשים וערבים. ביטוי לכך ניתן על ידי אחת מהמרואינות שעברה לברלין בשנות ה-80:

"רוב החברים שלי פה הם גרמנים. בעבר (הכרתי אותם) גם דרך בעלי וגם דרך גן הילדים. אני ממש לא חלק מהסצנה הישראלית פה."

עולה חדש מרוסיה שהיגר מישראל לברלין מתייחס לסוגיה במילים אלה:

"אין לי חברים גרמנים אלא רק רוסים... יותר עם לא יהודים. אני לא מחובר לקהילה (היהודית). החבר הכי טוב שלי בגרמניה לא גר בברלין אלא בהמבורג. הוא כמוני, היגר לישראל ואחר כך לכאן."

⁴ במסגרת איסוף הנתונים אובחנו שלושה גלי הגירה: 1. הגירה "רומנטית", עד לשנת 2000. 2. הגירה פוליטית חברתית, במהלך העשור הראשון של המאה ה-21. 3. הגירה כלכלית, במחצית הראשונה של העשור השני של המאה ה-21.

דרכי תקשורת ומסגרות מפגש בין המהגרים הישראלים בברלין

הרשתות החברתיות מהוות כלי תקשורת מרכזי המקשר בין המהגרים הישראלים בברלין. בין המרוויינים היו מי שמצאו כי הפעילות בפייסבוק היא הביטוי המשמעותי ביותר של חיי הקהילה של ישראלים בברלין. עשרות רבות של קבוצות פייסבוק מאפשרות לישראלים רבים בברלין להתערות במהירות וביעילות בחיי הקהילה ולקבל מענה למגוון רחב של צרכים כמו קבלת מידע ממוקד על חוגים לילדים באזור המגורים, המלצות על נותני שירות, אירועים כלליים (כמו פסטיבל רחוב מצד אחד ושביטה בתחבורה הציבורית מצד שני), אירועים יהודיים (קבלות שבת), ואירועים ישראלים (הופעת אמן ישראלי או אירוע מקומי בשפה עברית). כמו כן, קבוצות הפייסבוק מאפשרות למהגרים הישראלים לרקום קשרים, ליצור היכרות ולהחליף מידע.

ניתן לאפיין שני סוגים עיקריים של קבוצות פייסבוק ברשת החברתית של הישראלים בברלין: קבוצות כלליות וקבוצות לפי תחומי עניין. יש מספר קבוצות כלליות מרובות חברים (אלפים) שעוסקות בכל נושא שנוגע לחייהם של הישראלים בברלין כמו קניות, אירועים, מידע על חוקים מקומיים ועוד. לעומת זאת, מספרן של 'קבוצות העניין' עומד על כמה עשרות, רובן כוללות מאות או עשרות רבות של חברים. ראוי לציין כי חלק מהחברים הפעילים בקבוצות הפייסבוק הופכים לדמויות מוכרות ומרכזיות בקרב חברי הקהילה הישראלית בברלין. על מקומה של הרשת בחייה בברלין מעידה מיכל:

"לפני כשנה, כשהחלטנו שאנו עוברים לברלין, קישרו אותי עם מספר אנשים שכבר גרים בברלין והשאלה הראשונה שהם שאלו אותי הייתה אם יש לי פייסבוק. הבנתי שגם סרבנית פייסבוק שכמותי צריכה להיכנע, ובאותו שבוע פתחתי חשבון במטרה אחת ויחידה, להצטרף למספר קבוצות של ישראלים בברלין. היום פייסבוק הפך לחלק בלתי נפרד משגרת היום-יום שלי, אני בודקת את כל ההודעות בקבוצות לפחות פעמיים ביום, ובדרך כלל יש שם מידע שמאד מסייע לי. בנוסף, אני נעזרת בו לצרכים שונים."

בנוסף לרשתות החברתיות, חלק מהמהגרים הישראלים שומרים על קשרים דרך שלוש מסגרות-על:

1. יוזמות קהילתיות מקומיות: עקב העלייה המסיבית במספר המהגרים הישראלים בברלין הלכו ונוצרו יוזמות מקומיות שנועדו ליצור זירת מפגשים קבועה, ובהמשך גם להציע מגוון שירותים חינוכיים ותרבותיים שיתנו מענה לצרכיה של הקהילה המתהווה (נתייחס לשירותים החינוכיים והתרבותיים בהמשך). המרוויינים דיווחו על שתי פעילויות קבועות, הראשונה היא סידרת מפגשים שהחלה לפעול בשנת 2005 וכונתה 'השולחן הישראלי'. מאוחר יותר, בשנת 2007, יזמו שלוש עובדות צעירות בשגרירות ישראל בברלין מסגרת דומה שיועדה לישראלים צעירים יותר. להלן התייחסותה של אחת מיוזמות 'השולחן הישראלי' לצעירים:

"כל אחד מאתנו, העובדים הצעירים בשגרירות, הכיר עוד כמה ישראלים שהיו בברלין. מדי פעם היינו נפגשים במקרה, למשל בימי הולדת, וראינו שמאד כיף. הומור שחור, בדיחות שואה, קצת

פוליטיקה. מתעדכנים מה קורה. אמרנו: 'בואו נעשה את זה קבוע, לא נחכה לאיזה יומולדת פעם בחצי שנה'."

פעילות נוספת, לדוגמה, שהחלה בשנת 2015 היא 'הגימנסיה', שהוגדרה על ידי יוזמיה כ"מרכז לתרבות ומחשבה עברית בברלין".

לצד מסגרות המפגש הקבועות החלו להיווצר פעולות ממוסדות יותר שנועדו לתת מענה לצרכים חינוכיים ותרבותיים. מיזם בולט הוא הקמתה של 'הספרייה העברית בברלין'. הספרייה, שהחלה את דרכה בשנת 2010, מונה כיום קרוב ל-4000 ספרים ומספרם גדל בהתמדה. רובם ככולם נתקבלו מתרומות. פעילות 'הספרייה' אינה מתמצה רק בהשאלת ספרים, אלא מושתתת על ארגון אירועים ומפגשים. כך לדוגמה, החלפת הספרים אינה מתבצעת לאורך השבוע אלא במסגרת מפגש מתוכנן מראש אליו מגיעים הקוראים, מחליפים ספרים, פוגשים איש את רעהו, נהנים מקפה ועוגה ובסופו של המפגש מי שחפץ בכך תורם סכום קטן, 3-5 יורו, לטובת הספרייה. כמו כן מארגנת הספרייה אירועי תרבות במקומות שונים ברחבי העיר, בדרך כלל בפאבים ומועדונים המקצים לאירוע חדר נפרד. המשתתפים בדרך כלל משלמים כ-4-5 יורו דמי כניסה והפאב אמור ליהנות מהכנסות שיבואו מרכישת שתייה.

פעולות ממוסדות נוספות שמופעלות על ידי יזמיות מקומיות עוסקות בלימודי העשרה וחוגים, בעיקר לילדים, בשפה העברית. היוזמות הבולטות הן 'תודנקה', 'במבינים' ו'קומזיץ'. ענת, שהקימה את אחד המיזמים בשנת 2010, מספרת על תחילתו של המיזם:

"כשכ' (בתה הבכורה) הגיעה לגיל 4 רצינו שתהיה לה מסגרת שבה היא תוכל לדבר עברית לא רק עם מבוגרים כמונו אלא עם ילדים כמוה. היה משהו דומה בחב"ד ובשגרירות, (אבל) בחב"ד לימדו עברית כשפה שנייה (לא כשפת אם) וגם המסגרת לא כל כך התאימה לנו. בשגרירות אמרו לנו שהחוג מיועד רק לילדי הדיפלומטים. אני ועוד שתי אמהות החלטנו שחייבים לעשות משהו. הזמנו חברים קרובים שלנו לסדר פסח בעברית שנערך בבית מלון בבעלות ישראלית שתרום לצורך זה את חדר האוכל שלו. לאירוע הבא שערכנו, ביום העצמאות, כבר הגיעו 60 ילדים."

2. זירות פעולה של ישראלים בברלין: לצד היוזמות הקהילתיות שתוארו לעיל, נערכים מפגשים ופעילויות שאינם מיועדים בהכרח לקהל ישראלי, אלא למי שמבקש להכיר את התרבות הישראלית; אך בפועל 'ישראליותם' מושכת אליהם גם ישראלים החיים בברלין. הישראליות יכולה לבוא לידי ביטוי לא רק בתכני הפעילות אלא בבעלות הישראלית על מקום המפגש, כמו מסעדות בבעלות ישראלית המגישות חומס בברלין. למסעדות אלו בדרך כלל שמות הקשורים להווי ולתרבות הישראלית כמו: 'זולה', 'סבבה', 'הקיבוץ', 'גורדון', 'גימליה', 'כנען' ועוד. מסגרת עסקית נוספת המהווה

פלטפורמת מפגש לישראלים הם עסקים המבצעים הדרכות וסיורים לתיירים בשפה העברית וגם מתמקדים במסלולי טיול של 'ברלין היהודית'.

בנוסף מתקיימים מפגשים ספוראדיים מגוונים כמו מופעים של אמנים ישראלים, בין אם אלו תערוכות של אמנים ישראלים או הופעות של מוזיקאים ישראלים. חלק מהמבקרים באירועים אלו הם חבריהם הישראלים של האמנים שלעיתים מביאים עמם חברים נוספים.

3. מערכות חינוך: הורות לילדים משמשת כר נרחב להיכרויות בין הורים ישראלים דרך מוסדות חינוך בהם מתחנכים ילדיהם. קשרים אלו נוצרים כתוצאה מחברויות שמתפתחות בין הילדים עצמם או משיקולים תועלתיים כמו לימוד משותף. כמו כן, הנטייה הטבעית של חלק מהמשפחות הישראליות הצעירות לשלוח את ילדיהם למוסדות חינוך שיש להם זיקה ליהדות, ובעיקר לשפה העברית ו/או לבתי ספר בינלאומיים, מסייעת ליצירת קשרים בין הורים ישראלים לבין עצמם. שתי מסגרות עיקריות המפעילות את מערכת החינוך היהודי-עברי בברלין הם הקהילה היהודית של ברלין ושלוחת חב"ד בברלין המפעילים בתי ספר וגני ילדים.

הרוב המכריע של הישראלים בברלין הם חילוניים שאינם ששים לשלוח את ילדיהם לבית הספר של חב"ד. עם זאת, חלקם שולח את ילדיהם לגני הילדים ולקייטנות הקיץ של הארגון. אורי (ישראלי חילוני) המועסק כמנהל במוסד לימודי של חב"ד :

"בגיל הגן להורים ישראלים לא אכפת שהילדים יחשפו ליהדות שמציגה חב"ד. מבחינתם זה בייבי-

סיטר. אבל לשלוח את הילדים לבית-ספר של חב"ד זה כבר מבחינתם יותר מדי."

מוסדות חינוכיים נוספים המשמשים כר נרחב לקשרים בין ישראלים ממעמד סוציו-אקונומי גבוה הם בתי ספר בינלאומיים הפועלים בעיר. משום שעלות הלימודים בהם גבוהה (אלו בתי ספר פרטיים), לומדים בהם בדרך כלל ילדיהם של עובדי היי-טק, נדל"ן ודיפלומטים.

הקשר בין המהגרים הישראלים לקהילה היהודית ולמדינת ישראל

מערכת היחסים בין הישראלים בברלין לקהילה היהודית של ברלין מוגבלת בהיקפה. המרוויינים העלו סיבות שונות לכך:

היעדר צורך בשירותי הקהילה - מוסדות הקהילה היהודית מספקות שירותי דת וחינוך, בשעה שרוב הישראלים בברלין הם חילוניים ולמרביתם אין ילדים. ביטוי לטענה זאת ניתן לשמוע בדבריו של גבי:

"ישראלים רבים באים מישראל עם ההרגשה שהדת היא משהו כופה. יש להם בעיה עם הממסד

הדתי בישראל והקהילה נתפסת אצלם ככזו."

כמו כן, הורים יכולים לבחור בית-ספר מתוך מגוון מוסדות חינוך אלטרנטיביים, כמו בתי ספר בינלאומיים, בתי ספר ציבוריים גרמניים או מוסדות חינוך יהודיים שאינם שייכים לקהילה (כמו אלו של חב"ד). כמו כן, הורים שילדיהם לומדים במוסדות חינוך השייכים לקהילה אינם חייבים להיות חברים בקהילה.

(ב) הבדלי תרבות ומנטאליות – סיבה נוספת המקשה על החיבור בין המהגרים הישראלים לבין הקהילה היהודית בברלין הוא ההבדלים התרבותיים. עירן מתייחס לקושי זה במילים אלה:

"זו קהילה גלותית שגדלה עם מטען תרבותי מסוים של היסטוריה ושל שפה... אם הם לא יודעים מי זה אהוד בנאי, מה יש לי לדבר אתם?".

(ג) מוניטין נמוך של הקהילה – ההגירה המאסיבית של יהודים (מרביתם מארצות ברה"מ לשעבר) לברלין הפכה את הקהילה היהודית למוסד גדול ועתיר תקציבים. הישראלים מסתכלים על מוסד זה בעין ביקורתית בשל מאבקי הכוח המתנהלים בין כתליו ובשל התנהלות הנתפסת על ידם כלא תקינה. להלן התייחסותו של אחד המרואיינים לקהילה היהודית:

"בעשרים השנים האחרונות הקהילה הפכה למוסד ענק לחלוקת ג'ובים... כל הזמן יש מאבקים בין המהגרים שבאו מרוסיה לבין הוותיקים שבאו מפולין... בתקשורת אוהבים את הקטע של היהודים המושחתים. כך אפשר להגיד דברים רעים על יהודים וגם להיות צודק."

בנוסף, הקהילה היהודית נתפסת כמי שמתנגדת להצטרפותם של ישראלים לשירותיה. להלן הסתייגותו של אחד המרואיינים מהתנהלותה:

"הקהילה בברלין סובייטית ומפחדת מכל התערבות חיצונית, ובכלל זה מהסיכון שהישראלים ישתלטו על הקהילה."

הקשר בין המהגרים הישראלים למדינת ישראל נמדד על ידי תדירות ביקוריהם בה. הממצאים מורים כי 32 מהמרואיינים מבקרים בישראל לפחות פעמיים בשנה, 15 פעם בשנה, ו-11 פעם בשנתיים או פחות (3 מרואיינים לא ענו על השאלה או העדיפו לא להשיב עליה). ביקורים אלו נערכים למטרות של ביקור בני משפחה, חברים וביצוע סידורים שונים. יש לציין כי קיים קשר בין גיל המהגר לבין תדירות הביקורים בישראל, צעירים מבקרים יותר מאשר מבוגרים ומהגרים חדשים מבקרים יותר מאשר וותיקים.

כמו כן נבחנו עמדותיהם לגבי מדינת ישראל וזיקתם אליה:

איתי, רווק צעיר העוסק בנדל"ן:

"האכפתיות שלי היא פחות למדינה כמדינה. זו מדינה... מאד קשה. מה שמחזיק אותך זה האנשים. אם תיתן לי להעביר עשרה אנשים לפה אני יותר לא מגיע לארץ. ארצה (חוף) ים, אסע לברצלונה ולקרביים... ישראל היא גם אווירה מסוימת כי האנשים האלה מייצרים אווירה שלי היא מאד נוחה..."

הם מה שגורמים לי להגיד בביטחון מלא שאחזור לארץ. אם הם היו פה, אז כמה שאני מתגעגע לאווירה ולכיף של ישראל, הייתי נשאר."

שתי מרואיינות שהיגרו לברלין בשנת 2013:

חמדה, שהיגרה לברלין בגיל 60 עם בעלה:

"כל עוד אמא שלי הייתה בחיים הייתי באה לביקורים בתדירות גבוהה. בשנה שעברה היא נפטרה. מאז לא הייתי בישראל ואני לא יודעת מתי אבקר בה שוב."

מאיה, שהיגרה לברלין בגיל 29 עם בעלה:

"כבר היינו ארבע פעמים (בישראל) שזה הרבה. פעם ראשונה נסעתי כי אמא שלי שברה את הרגל והייתה צריכה עזרה. פעם שנייה נסענו לחתונה של חברים... פעם שלישית כריסמס, כי יש פה חופש באופן כללי. ורביעית, בפסח, נסעתי לבד. עכשיו נוסעת בנובמבר לסוף שבוע ארוך לבקר את אמא וניסע שוב בכריסמס."

בהקשר זה ראוי לציין כי בין 12 קבוצות הייחוס (ראו נספח ג') אופיינה קבוצה של "עבריים" בעלי נוכחות משמעותית בחיי התרבות של הישראלים בברלין. קבוצה זו מדגישה את זיקתה ליהדות לא על בסיס זיקה לדת או לאום אלא על בסיס זיקה לשפה ולתרבות העברית.

4.3 החיים בברלין מנקודת ראותם של מהגרים ישראלים

הממצאים שבחנו את שאלת המחקר השלישית עמדו על תפיסת יחסם של הגרמנים לישראל וליהודים על רקע מוראות העבר והסכסוך הישראלי - פלשתיני. בהקשר זה נבחנה התפיסה לגבי מידת קיומה של אנטישמיות, גלויה או מוסווית, הן בקרב גרמנים ילידים והן בקרב זרים. 41 מהמרואיינים לא חוו ביטויים גלויים של אנטישמיות מצד גרמנים ילידים, 8 לא חוו בכלל אירוע אנטישמי מצד גרמנים ילידים או זרים, ו-7 חוו יחס עוין מצד מוסלמים, בעיקר בתקופות העימותים הצבאיים בין ישראל לפלשתינאים.

ביטוי לגילויי אנטישמיות מצד מוסלמים ניתן לשמוע בדבריו של אבי:

"עד שהתחיל 'צוק איתן' לא נחשפתי בכלל (לגילויי אנטישמיות). אבל מאז ביטויי אנטישמיות הרקיעו שחקים. כמעט כל יום הייתה הפגנה מאסיבית כמו (זו) בפוטסדאמרפלאץ שלא אמרה 'שחררו את פלשתינ', אלא אמרו בצורה ברורה 'יהודים לתאי גז'. הרוב היו מוסלמים... הייתי בהלם. אבל כישראלי אתה רואה שזה ערבים ויודע להבדיל. אם הרוב שם היו גרמנים אריים לא הייתי נשאר פה יותר."

דניאל מספק דוגמה נוספת לביטויי אנטישמיות שחווים המהגרים היהודים בצל האירועים הביטחוניים במדינת ישראל:

"במבצע האחרון לפני שנתיים 'עמוד ענן' קבלתי המון הודעות פייסבוק משני הצדדים. גם 'יהודי מסריח', גם 'שמאלני בוגד' וגרפיטי בכניסה למסיבה. לכן לא רציתי שידעו איפה אני גר. אז שיניתי (את השם על תיבת הדואר) ל... את המסרים האלה שלחו בעיקר בני מהגרים, גם פלשתינאים."

חלק מהמרוויינים דיווחו על אירועים שנתפסו בעיניהם כאנטישמיות מוסווית מצד גרמנים ובני לאומים אירופאיים אחרים. להלן התייחסותה של אחת המרוויינות, פסיכולוגית בשנות החמישים לחייה, לחוויה שעברה בהקשר זה:

"יש גזענות, ואנטישמיות זו סוג של גזענות... זו לא תופעה נרחבת. אני נתקלתי בזה פעם אחת כשמישהי אמרה לי שכל יהודי כאן מקבל כסף מהמשלה. זו אנטישמיות כי זה סטריאוטיפ, כי אתה לא מקבל כסף משום שאתה יהודי. אתה יכול לקבל כסף כי נרדפת כיהודי. יש סטריאוטיפ של יהודי צמוד לעטיני המשלה וש'אנחנו נותנים להם כסף כי אנחנו מפחדים מהם'."

ומרוויין אחר, רווק צעיר העובד בתחום התקשוב:

"עשיתי מו"מ עם לקוח. אז מנהלת שלי אמרה לי 'אתה טוב בזה כי אתה יהודי'... זה כאילו היה בצחוק. אותי זה לא הצחיק. מנכ"ל של חברה שעבדתי בה אמר לי 'כשאתם עושים עסקים אתם תמיד רוצים לדפוק את הצד השני ואז כשהוא מגלה את זה הוא לא רוצה לעשות אתכם עסקים'. שאלתי אותו 'מי זה אתם?' אמר לי 'יהודים. ואילו כשאנחנו עושים עסקים...' שאלתי 'מי זה אתם?' אמר 'גרמנים' כאילו שאין יהודים גרמנים... ברור שנעלבתי."

עם זאת, מרבית המרוויינים סבורים כי היחס שתואר לעיל, איננו נחלתם רק של הישראלים אלא של כל המהגרים והזרים.

ליאת, אם לילדים קטנים, מנסה להבין את המניעים לגילוי יחס זה:

"קרה לי שדברתי עם הילדים בעברית וצעקו לי שצריך לדבר פה גרמנית, אבל אני לא חושבת שזה בגלל שאני יהודייה אלא בגלל שאני זרה. יש בעיה שמגיעים לכאן הרבה פליטים שהחברה לא מקבלת אותם וגם הם לא רוצים לקבל את החברה, להיטמע, לעשות מאמץ ללמוד את השפה כמו שצריך."

יתר על כן, חלק מהמרוויינים השמיעו ביטויי הערכה כלפי התהליכים העמוקים של הכאה על חטא וכפרה, שביצעה האומה הגרמנית לאורך השנים.

שמואל, בשנות החמישים לחייו שהיגר עם אשתו לאירופה בתקופת האינתיפאדה השנייה והשתקע בברלין:

"גרמניה היא הכי שעושה את חשבון העבר. רואים (את הנצחת השואה) בכל רחוב, בבתי ספר... יש מדינה יותר ידידותית לישראל מאשר גרמניה? תמיכה פוליטית. אני קורא פה עיתונות. יותר פרגון אי אפשר לקבל. יש אנטישמיות בכל העולם. אולי אצל חלק מהמוסלמים (כאן). יש אולי אנטישמיות במזרח ברלין איפה שיש אבטלה. תופעה שולית בגרמניה."

"ברוב המקרים שנתקלתי עד עכשיו, לבני גילי הגרמנים יש שנאה עמוקה כלפי אותם סבא/סבא-רבא-ים. הם רואים בהם אחראים ישירים, במידה כזו או אחרת, להרס של 'גרמניה היפה' שהיא גרמניה שלפני עליית הנאצים."

המרואיינים סבורים כי האנטישמיות יכולה להרים ראש שוב בגרמניה בעיתוי של שינוי דמוגרפי ו/או כלכלי. לדבריהם של המרואיינים שמובאים להלן, שינוי כזה יכריח אותם לעזוב את ברלין:
איתי, אב לילדים קטנים. שמוצא משפחתו מברלין:

"כרגע ברלין מקום טוב. אני חושש שכאשר יהיה רע האנטישמיות תעלה מחדש... האומה הגרמנית לא מתעסקת בבעיות קטנות בתוך הזהות. הם לא למדו לקח. הם לא למדו להיות ביקורתיים ושאפשר לא לציית. ברגע שיהיה רע זה יופנה כלפי המיעוטים. אז אני לא בטוח שיהיה פה מקום בטוח בשבילי. אם הכול ילך על מי מנוחות אשמח להיקבר ליד סבא שלי בווייסנוי (בית קברות יהודי בברלין)."

5. נספחים

המחקר הנוכחי בחן את המניעים להגירתם של ישראלים לברלין ואת התגבשות חיי הקהילה הישראלית בעיר. נדונו שלוש שאלות מחקר מרכזיות: מהם המניעים שעומדים מאחורי הגירתם של ישראלים לברלין למרות מגבלות השפה ומוראות העבר? כיצד מתגבשים חיי הקהילה של הישראלים בברלין? וכן, כיצד תופסים הישראלים את חייהם בברלין ואת מדינת ישראל?.

במסגרת איסוף הנתונים אובחנו שלושה גלי הגירה: הראשון, עד לשנת 2000, אופיין כהגירה "רומנטית". לאחריה התרחש, במהלך העשור הראשון של המאה ה-21, גל הגירה פוליטית חברתית; ולאחריו, במחצית הראשונה של העשור השני, גל ההגירה הכלכלי.

בקרב אוכלוסיית המחקר אופיינו 12 קבוצות ייחוס כמו מהגרי עבודה בנדל"ן ובהייטק, אמנים, עולים חדשים לשעבר וערבים ישראלים. בכלל זה אופיינה קבוצה של "עבריים" המדגישה את זיקתה ליהדות לא על בסיס זיקה לדת או לאום אלא על זיקה לשפה ולתרבות העברית.

דיון בממצאי המחקר לפי שלוש שאלות המחקר המרכזיות:

הגירה מישראל לברלין נוכח קשיי שפה ומוראות העבר

ממצאי המחקר הצביעו על ארבעה גורמים מרכזיים המעודדים הגירה מישראל לברלין:

(א) חוסר שביעות רצון מהחיים בישראל - מדינת ישראל מאופיינת בשסעים פוליטיים ולאומיים ובפערים כלכליים המושפעים מגורמים כמו יוקר מחייה ומצוקת דיור, המקשים על חיי אזרחיה ומהווים גורם הגירה מהותי. בין המהגרים הישראלים לברלין יש אחוז גבוה יחסית של בעלי מודעות פוליטית וחברתית.

(ב) הזדמנויות תעסוקה, השכלה ופיתוח קריירה - ברלין מציעה הזדמנויות תעסוקה ופיתוח קריירה לישראלים בעיקר בתחומי ההייטק והנדל"ן. כמו כן ניתן לרכוש בברלין השכלה גבוהה בעלות נמוכה משמעותית מאשר בישראל, ולעיתים בדרישות קבלה נמוכות יותר.

(ג) הגירה בעקבות בן זוג - הגירה בעקבות מעבר של בן זוג לעיר, או נישואין לבן זוג גרמני.

(ד) אופייה וייחודה של העיר - ברלין נתפסת כעיר רב-תרבותית שיוקר המחייה בה נמוך יחסית.

מכאן שההגירה מישראל לברלין מונעת על ידי '**כוחות מושכים**' (שהניעו את מי שהחיים בישראל ענו על צרכיהם במידה סבירה אבל נקרתה לפנייהם הזדמנות לחיים טובים יותר, לתפיסתם, מחוץ לישראל) ועל ידי '**כוחות דוחפים**' (שהניעו את מי שחשו כי החיים בישראל אינם מספקים אותם ולכן ביקשו לעזוב אותה).

התגבשות חיי הקהילה הישראלית בברלין

נמצא כי בדרך כלל המהגרים הישראלים שומרים על קשר שוטף ביניהם במיוחד עם קבוצת הייחוס שלהם, לצד קשריהם עם גרמנים ו/או בני לאומים אחרים החיים בברלין. עם זאת, מהגרים יהודים ותיקים שהיגרו בגל ההגירה הראשון (לפני שנת 2000), עולים חדשים וערבים ממעייטים לשמור על קשרים עם קהילת הישראלים בברלין.

מהממצאים עולה כי הרשתות החברתיות מהוות כלי תקשורת מרכזי המקשר בין המהגרים הישראלים בברלין. עשרות רבות של קבוצות פייסבוק מאפשרות לישראלים רבים בברלין להתערות במהירות וביעילות בחיי הקהילה ולקבל מענה למגוון רחב של צרכים, לרקום קשרים, ליצור היכרות וליהנות מידע.

בנוסף, חלק מהמהגרים הישראלים שומרים על קשרים דרך שלוש מסגרות-על:

א. יוזמות קהילתיות מקומיות: יוזמות מקומיות שנועדו ליצור זירת מפגשים קבועה, ובהמשך גם להציע מגוון שירותים חינוכיים ותרבותיים שיתנו מענה לצרכיה של הקהילה המתהווה.

ב. זירות פעולה של ישראלים בברלין: מפגשים ופעילויות שאינם מיועדים בהכרח לקהל ישראלי, אלא למי שמבקשים להכיר את התרבות הישראלית; אך בפועל 'ישראליותם' מושכת אליהם גם ישראלים החיים בברלין. כמו כן מתקיימים מפגשים ספוראדיים מגוונים. בין הבולטים בהם נמצאים מופעים של ישראלים, בין אם אלו תערוכות של אמנים ישראלים או הופעות של מוזיקאים ישראלים.

ג. מערכות חינוך: הורות לילדים משמשת כר נרחב להיכרות בין הורים ישראלים דרך מוסדות חינוך בהם מתחנכים ילדיהם. קשרים אלו נוצרים כתוצאה מחברויות שמתפתחות בין הילדים עצמם או משיקולים תועלתיים כמו לימוד משותף.

נמצא כי מערכת היחסים בין הישראלים בברלין לקהילה היהודית של ברלין מוגבלת בהיקפה, מכמה סיבות:

(א) היעדר צורך בשירותי הקהילה - מוסדות הקהילה היהודית מספקות שירותי דת וחינוך, בשעה שרוב הישראלים בברלין הם חילוניים ולמרביתם אין ילדים. כמו כן, הורים יכולים לבחור בית ספר מתוך שלל מוסדות חינוך אלטרנטיביים כמו בתי ספר בינלאומיים, בתי ספר ציבוריים גרמניים או מוסדות חינוך יהודיים שאינם שייכים לקהילה.

(ב) הבדלי תרבות ומנטאליות - ההבדלים התרבותיים מקשים על יכולת החיבור בין המהגרים הישראלים לבין חברי הקהילה היהודית בברלין (רובם מהגרים מארצות ברה"מ לשעבר).

(ג) מוניטין נמוך של הקהילה - הקהילה היהודית נתפסת כמוסד גדול ומסורבל שהציבור הרחב, ובכללו הישראלים החיים בברלין, רואים אותה בעין שלילית וביקורתית בשל מאבקי הכוח המתנהלים בין כתליה ובשל התנהלות הנתפסת לא תקינה.

ממצאי המחקר מלמדים כי תדירות ביקורי המהגרים הישראלים בישראל משתנה בהתאם לגיל המהגר ולמשך הזמן שחלף מאז שהיגר. למעל ממחצית מהמרוואיינים (55%) מבקרים לפחות פעמיים בשנה, כרבע מהם (26%) פעם בשנה וכחמישית מהם (19%) פעם בשנתיים או פחות. ביקורים אלו נערכים למטרות של ביקור בני משפחה וחברים ולשם סידורים שונים. צעירים מבקרים בישראל יותר מאשר מבוגרים ומהגרים חדשים מבקרים יותר מוותיקים.

ניתן לראות את הקהילה הישראלית בברלין כקהילה בהתהוות, מכמה סיבות:

- (1) המסגרות הקהילתיות מושתתות על יוזמות יחידים הממשיכות לצוץ חדשות לבקרים. אין מסגרת קהילתית ממוסדת המאגדת את הישראלים בברלין.
- (2) קבוצות אוכלוסייה חדשות של ישראלים מוסיפות להגיע לברלין. לדוגמה, קהילת עובדי הייטק ברי-לוקיישן החלה להתפתח באופן משמעותי רק בשנת 2014.
- (3) חלק ניכר מהישראלים בברלין הם רווקים צעירים שהיגרו אליה בשנים האחרונות. אוכלוסייה זו מעצם טבעה מאופיינת בניידות גבוהה וניתן להניח שחלק ניכר ממנה לא יישאר בברלין לאורך זמן.

החיים בברלין מנקודת ראותם של מהגרים ישראלים

תפיסת הישראלים את חייהם בברלין נעה על פני מנעד שבקצותיו שתי גישות מנוגדות ולא בהכרח סותרות: מצד אחד נשמעים ביטויי הערכה לתהליך התיקון העמוק שביצעה האומה הגרמנית במהלך השנים. מצד שני ניצבות גישות ה'מגיע לי' וה'כדאי לי'. הישראלים, לבטח ממוצא אירופאי, ובמיוחד גרמני, חזרו לארץ ממנה גורשו בזכות ולא בחסד. מה גם שזו ארץ שנעים ונוח לחיות בה וגישתה ליהודים החיים בה נגזרת גם מרגשי חרטה ורצון לתיקון עוולות העבר. גישות מעשיות אלו משקפת גם את מדיניותן הפרגמטית של שתי המדינות: גרמניה מסייעת לישראל בתחומים רבים כחלק מתהליך שיבתה לחיק משפחת העמים, ואילו ישראל מבקשת לקיים את היחסים המיוחדים לעד כדי ליהנות מפירותיהם הכלכליים והמדיניים.

מרבית המרואיינים דיווחו כי לא חוו כל גילוי של אנטישמיות, במישרין או בעקיפין, מצד גרמנים ילידים. חלקם הגדירו כאנטישמיות תופעות שמקורן בדעות קדומות. חלק ניכר מהישראלים החיים בברלין סבור שגרמניה אכן ביצעה תיקון אמיתי וכיום זו מדינה שונה מהותית מזו של לפני תום מלחמת העולם השנייה. ניתן להניח כי תפיסה זו מושפעת גם מהיכרות קרובה עם גרמנים (אם כי גרמנים אלו, על פי רוב, הם אוהדי ישראל ו/או יהודים) וגם מעצם הרצון **להצדיק את הגירתם אליה**. הגירה שגם אם היא מתקבלת בישראל בהבנה גדולה יותר בשנים האחרונות, עדיין הביקורת עליה מושמעת בשיח הציבורי בישראל.

מגמות לעתיד

משום שהגירה משמעותית מישראל לברלין היא תופעה חדשה יחסית (חלק ניכר של הישראלים החיים בה היגר לברלין בארבע השנים האחרונות) יש קושי להעריך כמה מהם ישתקעו בעיר ויהפכו אותה למרכז חייהם. בהקשר זה יש להבחין בין צעירים רווקים לבין בוגרים ובעלי משפחות. כיום חלקם של הראשונים גדול יותר בקרב הישראלים החיים בברלין. רבים מהם נמצאים בברלין באופן זמני, רבים עוזבים את העיר ואחרים מגיעים תחתם. חלק ניכר מחברי קבוצה זו אינם מגיעים לברלין מתוך החלטה לעזוב את ישראל, אלא מתוך רצון להגיע למקום חדש שמלהיב את דמיונם. ניתן להניח כי בהמשך יעברו למחוזות חפץ אחרים.

ברלין מהווה יעד נוח גם למי שמבקשים לבחון ולבדוק אפשרות של חיים מחוץ לישראל. כך יכולים רווק צעיר, או משפחה צעירה, להגיע לברלין, להיות בה מספר חודשים בתנאים נוחים ובסביבה ישראלית ולשוב לישראל במחיר כלכלי וחברתי נמוך יחסית. מבחינה זו ברלין מהווה מעין **שער לעולם** לישראלים, בעיקר צעירים.

לעומתם, בעלי המשפחות, על ילדיהם, פחות ניידים ולכן רב יותר הסיכוי שחלק ניכר מהם עשוי להישאר בברלין. זאת, על אף שחלקם הגיע לברלין מתוך כוונה מוצהרת לשהייה זמנית, כהרפתקה משפחתית או מתוך רצון "להוריד הילוך". הסיכוי שמשפחות יישארו בברלין גדול עוד יותר בקרב משפחות מעורבות, בהן אחד מבני הזוג אינו ישראלי. הללו יהוו את הגרעין הקשה של הקהילה הישראלית שמתפתחת בברלין וירחיבו את התשתית הארגונית שלה.

מספרם של הישראלים בברלין עשוי לגדול בשנים הקרובות בשיעור מתון. חלק מהישראלים החיים בה הם שוהים זמנית ועשויים לעזוב את העיר. מספרם של אלו המגיעים תחתם עשוי לקטון משתי סיבות עיקריות. האחת, עליית מחירים מתמשכת בברלין (שתקטין את פערי יוקר המחייה בין ישראל לברלין) והשנייה, משום שטיבם של מקומות אופנתיים שבחלוף הזמן מחליפים אותם מקומות חדשים.

כמו כן יש לקחת בחשבון גם אפשרות שלהגירה המאסיבית של פליטים מארצות האיסלם לגרמניה עשויות להיות השלכות על גילויים של רגשות שליליים נגד זרים, בכללם ישראלים, בקרב מקומיים. מאותה סיבה ממש, גידול באוכלוסייה המוסלמית של ברלין עשויה ליצור אי נוחות וחשש בקרב ישראלים שמסיבה זו יעדיפו שלא להיות בה.

כאמור, בברלין הולכת מתפתחת קבוצה של "עבריים". אלו ישראלים שאינם חשים זיקה ליהדות על בסיס דת או בסיס לאום, אלא על בסיס הזיקה לשפה ולתרבות העברית. מוצע להמשיך ולחקור את התפתחותה של קבוצה זו שיש לה גם שורשים במדינת ישראל, אך בה בעלי זהות זו מתקשים, לתחושתם, להביא את עמדותיהם לידי ביטוי מהותי.

תחום נוסף הנמצא כיום בחיתוליו וראוי למחקר מעמיק יותר הוא יחסה של מדינת ישראל למהגרים ממנה. ניכרים בו ניצניו של שינוי: במקום התייחסות אליהם כאל מי שבגדו במורשתם הציונית או למצער להתעלם מהם, להתייחסות אליהם כאל מי שיכולים לשמש כשגרירי רצון טוב היכולים לחזק את מדינת ישראל. שגרירות ישראל בברלין נוקטת עמדה זו בשנה האחרונה והחלה ליצור קשרים עם קהילת הישראלים בברלין בתור שכזו. תחום נוסף שראוי לבחינה מעמיקה יותר הוא מערכות היחסים שנוצרות בין מהגרים ישראלים לבין קהילות היהודים בארצות היעד.

להערכתנו, ראוי שהמדינה תבחן מחדש את יחסה כלפי המהגרים ממנה. לדעתנו על הממסד בישראל לאמץ מדיניות ברורה המתייחסת למהגרים מישראל כאל מי שיכולים לשמש שגרירי רצון טוב היכולים לסייע למדינת ישראל במגוון רחב של דרכים, לצדה של יהדות הגולה ובשיתופה, כמו חיבור חיוני לשווקים וכמובן פוטנציאל לשיבה, שלהם ושל משפחותיהם.

נספח א': יומן אירועים

2014

יולי

18 - קבלת שבת.

ארגון: ההסתדרות הציונית

תיאור: פעילות מונחית. ברכות שבת, שירים ונגינה ולאחריהם ארוחה קלה. אנגלית

מספר משתתפים: 80. כמחציתם ישראלים

מיקום: Veteranenstr. 2, ACUD Theater

23 - "סאונד מסאז" (ארוע ווקלי בארגון ישראלים).

ארגון: קהילה GeM51

תיאור: מיפגש בדירת מגורים. מוזיקה מהמזרח הרחוק ומדיטציה. אנגלית

מספר משתתפים: 15. כמחציתם ישראלים

מיקום: prenzlauer Alee 51

אוגוסט

1 - "ערב מחווה למשתמטי מלחמת העולם הראשונה בספרות העברית".

ארגון: טל חבר חיבובסקי

תיאור: הקראת טקסטים ספרותיים ודיון בנושא. עברית

(מידע נוסף: <http://shukistauber.blogspot.de/2014/11/30.html>)

מספר משתתפים: 80. הרוב המכריע ישראלים

מיקום: Sanderstr. 8, (חנות ספרים), buch|bund

8 - קבלת שבת בבית הכנסת המיועד לישראלים של חב"ד ("חב"ד אלכסנדרפלאץ").

ארגון: חב"ד

תיאור: תפילה ולאחריה קידוש וארוחה קלה. אנגלית

(מידע נוסף: <http://shukistauber.blogspot.de/2014/08/10.html>)

מספר משתתפים: 80. כמחציתם ישראלים

מיקום: Karl-Liebkecht-Str. 34

23 - מיפגש "הספרייה העברית בברלין"

ארגון: "הספרייה העברית בברלין"

תיאור: מיפגש חברתי הכולל החלפת ספרים בעברית

מספר משתתפים: 25. הרוב המכריע ישראלים

מיקום: Livlaendische Strasse 2

ספטמבר

13 - תפילת שבת וקידוש. בית כנסת "יואכים סטאלר".

ארגון: בית כנסת "יואכים סטאלר"

תיאור: תפילת שבת ולאחריה ברכות, דברי הרב וארוחה. גרמנית

מספר משתתפים: כ-120. 10% ישראלים

מיקום: Joachimsthaler Str. 13

14 - הפגנה נגד האנטישמיות.
ארגון: ממשלת גרמניה/עיריית ברלין
תיאור: הפגנה נגד גילויי גזענות כלפי יהודים בעקבות מבצע צוק איתן. נאומים בגרמנית
(מידע נוסף: <http://shukistauber.blogspot.de/2014/10/21.html>)
מספר משתתפים: אלפים. נוכחות משמעותית בעיקר של יהודים וגם של ישראלים.
מיקום: שער ברנדנבורג

17 - "השולחן המתחדש" - מיפגש ישראלים, כולל הרצאה.
ארגון: מגזין "שפיץ" ואחרים
תיאור: הרצאת העיתונאי הגרמני טורסטן שמיץ ומיפגש רעים. אנגלית
מספר משתתפים: 80. הרוב ישראלים
מיקום: GORDON (בית קפה וחנות מוזיקה), Allerstr. 11

22 - הופעה של הרכב מוזיקלי "אזרחי העתיד" (בראשות יובל רון).
מיקום: Invalidenstrasse 117, Kunstfabrik Schlot

24 – ביקור בבית הכנסת ולאחריו ארוחת ערב רוח"ש בבית ראש סניף חב"ד בברלין.
מספר משתתפים בארוחה: 25. כשליש, ישראלים
מיקום בית הכנסת: Münstersche Straße 6

25 - מסיבת ראש השנה לילדים.
ארגון: "תודנקה".
תיאור: שירים וסיפורים בעברית בהנחיית דברת מירון
מספר משתתפים: כ-30 הורים וילדים. רובם ישראלים
מיקום: Rykerstrasse 53

אוקטובר

2 - "ברלין אהובתי" - הרצאת אודות מחקר על לסביות ישראליות יהודיות בברלין.
ארגון: גלריה Circle1
תיאור: הרצאת ד"ר רות פרסר. אנגלית
מספר משתתפים: 40. כמחציתם ישראלים
מיקום: Mittenwalder Stra-ße 47, Circle1

8 - "החבר הערבי שלי" - סרט והרצאה.
ארגון: "הספרייה העברית בברלין".
תיאור: הקרנת הסרט (עברית) ושיחה עם הבמאית נגה נצר. אנגלית
מספר משתתפים: 40. רובם ישראלים
מיקום: Heinrich Roller Str. 20, Goldapfel Bar

9 - הרצאה: עיצוב פתוח
ארגון: גלריה Circle1
תיאור: הרצאת המעצב רונן קדושין. אנגלית
מספר משתתפים: 12. כמחציתם ישראלים
מיקום: Mittenwalder Straße 47, Circle1

26 – הרצאה: "השוואה בתיאטרון העברי"
ארגון: "הספרייה העברית בברלין".
תיאור: הרצאת הבמאי יונתן אסטרקין. עברית
(מידע נוסף: [/https://www.facebook.com/events/315521128635875/permalink/317488761772445](https://www.facebook.com/events/315521128635875/permalink/317488761772445))
מספר משתתפים: 40
מיקום: Heinrich Roller Str. 20, Goldapfel Bar

נובמבר

1 - ערב עיון: "הנכבה. דיכוי והכחשה לאורך זמן"
ארגון: אבי ברג ולאוס דרייקר
תיאור: הרצאות איתן ברונשטיין מארגון "זוכרות", הבמאי דני גל ואבי ברג. אנגלית
(מידע נוסף: <http://shukistauber.blogspot.de/2014/12/40.html>)
מספר משתתפים: 30. כמחציתם ישראלים
מיקום: גלריה SPRECHSAAL, Marienstraße 26

2 - גלריה אורבן שפרה

3 - כנס בינלאומי: "no religion is an island" - Judaism in encounter
ארגון: ZJS, המרכז ללימודי יהדות.
תיאור: כנס אקדמי בין לאומי. גרמנית ואנגלית
מספר משתתפים: 70. ישראלים בודדים
מיקום: Humboldt Graduate School, Luisenstr. 56

6 - אירוע לכבוד ישראל
ארגון: DIG – הקרן לידידות ישראל גרמניה
תיאור: נאומים, קונצרט וסיפור העצמה אישי. גרמנית ועברית
מספר משתתפים: 100. מיעוטם ישראלים
מיקום: בית כנסת אוריינינבורגר-שטראסה

6 – השקת הספר "גרמניה אחרת"
ארגון: "הספרייה העברית בברלין".
תיאור: שיחה ודיון עם המחבר אלדד בק. עברית
מספר משתתפים: 50. הרוב המכריע ישראלים
מיקום: Veteranenstr. 2, ACUD Theater

11 - הופעה ספרותית מוזיקלית
ארגון: Circle1
תיאור: הרצאת הסופרת ליזי דורון והופעה מוזיקלית (אפרת אלוני וצ'ילדו תומס). אנגלית
מספר משתתפים: 50. אנגלית
מיקום: Mittenwalder Stra-ße 47, Circle1

25 - "מעבר לחומות" - מיפגש משותף של ישראלים וערבים.
מארגן: מרכז ווילי ברנדט.
תיאור: נאומים ודיונים. גרמנית ואנגלית

מספר משתתפים: 150. מיעוטם ישראלים
מיקום: בית וילי ברנדט, Wilhelmstraße 140

27 – כנס: מיעוטים בתקשורת

מארגן: המוזיאון היהודי

תיאור: כנס אקדמי בינלאומי. אנגלית

מספר משתתפים: 150. ישראלים מועטים

מיקום: המוזיאון היהודי

28 – השקת הספר "מקלחת של חושך וסיפורים נוספים"

ארגון: "הספרייה העברית בברלין".

תיאור: שיחה ודיון עם המחבר מתי שמואלוף. עברית

מספר משתתפים: 35. הרוב המכריע ישראלים

מיקום: Heinrich Roller Str. 20, Goldapfel Bar

30 - מפגש של ישראלים

ארגון: קבוצת הפייסבוק "מפגשי ישראלים בברלין".

תיאור: שיחה וסעודה. עברית

מספר משתתפים: 20. ישראלים

מיקום: מסעדת שילה, Torstr. 159

דצמבר

13 - תפילת שבת וקידוש.

ארגון: קהילת בית הכנסת פרנקלאופר.

תיאור: תפילה, קידוש וארוחה קלה. גרמנית ועברית

מספר משתתפים: 60. כמחצית ישראלים

מיקום: Fraenkelufer 10-12

14 - מיפגש "הספרייה העברית בברלין"

מיקום: Livlaendische Strasse 2

16 – טקס הדלקת נר חנוכה

ארגון: חב"ד ועיריית ברלין

תיאור: הדלקת נר חנוכה בחנוכיית ענק בהשתתפות שר הפנים וראש העיר. גרמנית

מספר משתתפים: 300. כשליש ישראלים

מיקום: רחבת שער ברנדנבורג

2015

אפריל

16 – בוק סרפינג

ארגון: "הספרייה העברית בברלין".

תיאור: הקראה של המשתתפים. עברית

מספר משתתפים: 6. הרוב ישראלים

מיקום: Livlaendische Strasse 2

18 – שיעור שבת: יום השואה
ארגון: קהילת בית הכנסת בפרנקל אופר
תיאור: שיעור הלכתי בהנחיית רקפת אנזי. אנגלית
מספר משתתפים: 15. כמחציתם ישראלים
(מידע נוסף: [/https://www.facebook.com/events/821725967906134](https://www.facebook.com/events/821725967906134))
מיקום: Fraenkelufer 10-12

21 - הקרנת טקס יום הזיכרון הישראלי-פלסטיני
מארגן: פליקס פאהל
תיאור: הקרנת הטקס שהתקיים בתל-אביב
(מידע נוסף: <http://www.facebook.com/events/1560510104201911>)
מספר משתתפים: כ-30. הרוב ישראלים
מיקום: Heinrich Roller Str. 20 ,Goldapfel Bar

מאי

2 – אירוע "לוחמים לשלום"
ארגון: "לוחמים לשלום"
תיאור: שיח עם פעילי שלום ישראלים ופלשתינים. עברית
(מידע נוסף: <https://www.facebook.com/events/1586664558282848>)
מספר משתתפים: 50. הרוב ישראלים
מיקום: ACUD, Veteranenstraße 21, 10119 Berlin

3 - מיפגש "הספרייה העברית בברלין"
מיקום: Livlaendische Strasse 2

20 – הקרנת סרט
ארגון: פסטיבל סרטים יהודיים.
תיאור: הקרנת הסרט "אפס ביחסי אנוש". עברית
מספר משתתפים: כ-250. הרוב המכריע ישראלים
מיקום: Hermannstraße 20, 12049

23 – מסיבה והקרנת האירוויזיון
ארגון: "משוגע"
תיאור: הקרנת האירוויזיון בהשתתפות ישראל על מסך גדול במסגרת מסיבת מועדון
[מידע נוסף נוסף על האירוע בלחיצה כאן](#)
מספר משתתפים: כ-150. הרוב ישראלים.
מיקום: Sophienstraße 6, 10178 - Sophienclub

28 – סמינר אקדמי: זכרון ונכבה
ארגון: ד"ר עירית דקל
תיאור: הרצאות אודות זיכרון ונכבה. אנגלית
מספר משתתפים: 14. כמחציתם ישראלים
מיקום: אוניברסיטת הומבולדט

29 – הופעה מוזיקלית
ארגון: Kugelbahn
תיאור: הופעה של ה"אאוט-לנדרס (צמד מוזיקאים ישראלים). אנגלית
(מידע נוסף [בבלוג של שוקי שטאובר על האירוע בפייסבוק](#))
מספר משתתפים: כ-100. כמחציתם ישראלים
מיקום: Grüntaler Str. 51, 65 Berlin Wedding

30 – מיפגש ספרותי
מארגן: הספרייה העברית בברלין
תיאור: מיפגש עם הסופרת אסתי ג. חיים. הרצאה, הקראה ודיון. עברית
(מידע נוסף [על האירוע בליחצה כאן](#))
מספר משתתפים: 30. הרוב המכריע ישראלים
מיקום: Heinrich Roller Str. 20, Goldapfel Bar

יוני

1 – ערב עיון: העולם דובר העברית: הזווית הגרמנית
ארגון: הגימנסיה
תיאור: פנל בהשתתפות גרמנים דוברי עברית. עברית
(מידע נוסף [על האירוע בליחצה כאן](#))
מספר משתתפים: 70. הרוב המכריע ישראלים
מיקום: Sophienstr. 22a, 10178 Zentrum Jüdische Studien Berlin-Brandenburg

11 – מיפגש אקדמי ספרותי
מארגן: הספרייה העברית בברלין
תיאור: מיפגש עם חוקר הספרות העברית ד"ר מוחמד נוסייראת. עברית
מידע נוסף: <http://shukistauber.blogspot.de/2015/07/72.html>
מספר משתתפים: 30. הרוב המכריע ישראלים
מיקום: Veteranenstr. 2, ACUD Theater

יולי

14 – מופע מוזיקלי
ארגון: המקהלה העברית בברלין
תיאור: קונצרט המקהלה העברית בברלין.
(מידע נוסף [בבלוג של שוקי שטאובר – מקהלה עברית בברלין מידע נוסף על האירוע](#))

מספר משתתפים: כ-100. כמחציתם ישראלים
מיקום: Grosse Hamburger Strasse 37, Sophienkirche

15 – משחק כדורגל

ארגון: פ.צ. אוניון

תיאור: משחק ידידות בין הפועל תל-אביב לפ.צ.אוניון

(מידע נוסף: <http://shukistauber.blogspot.de/2015/07/73.html>)

מספר משתתפים: כ-5000. כ-100 ישראלים

19 – מיפגש הספרייה העברית בברלין

24 - קבלת שבת

ארגון: בית הכנסת פרנקל-אופר

תיאור: קבלת שבת

(מידע נוסף על האירוע מהפייסבוק International Journal of Comparative Sociology)

מספר משתתפים: 40. כמחצית ישראלים

מיקום: Fraenkelufer 10-12

25 – מיפגש ישראלים

ארגון: קבוצת הפייסבוק "מנגבים בברלין"

תיאור: מיפגש במסעדה המגישה חומס. עברית

(מידע נוסף בבלוג של שוקי שטאובר)

מספר משתתפים: 8. רובם ישראלים

מיקום: GORDON, Allerstr. 11

אוגוסט

3 – משחק כדורסל

ארגון: המכבייה האירופית

תיאור: משחקי כדורסל בין קבוצות יהודיות מארצות שונות

מספר משתתפים: כ-700. כ-150 ישראלים

28 – אירוע למען נשים מאפריקה המבקשות מקלט בישראל

ארגון: קפה גורדון

תיאור: מיפגש רעים, מכירת עבודות אתניות ואוכל אתני

(מידע נוסף על האירוע פייסבוק)

מספר משתתפים: 50. כמחציתם ישראלים

מיקום: GORDON, Allerstr. 11

29 – בוק סרפינג

(מידע נוסף: <https://www.facebook.com/events/900850156617196>)

30 – מסיבת חוף תל אביבית

ארגון: "הבית" ואחרים

תיאור: מסיבת חוף על גדות השפלה באווירה ישראלית

(מידע נוסף על האירוע - nrg)

מספר משתתפים: 500. כמחצית ישראלים

ספטמבר

22-23 יום כיפור: סיור בתי כנסת

ארגון: סיור עצמאי בששה בתי כנסת

(מידע נוסף: <http://shukistauber.blogspot.de/2015/10/83.html>)

25 – השקה סטודיו לצילום

ארגון: מדיה קנטינה

תיאור: השקה סטודיו לצילום בבעלות ישראלים. עברית

(מידע נוסף על האירוע - facebook)

מספר משתתפים: 100. הרוב המכריע ישראלים

מיקום: Berliner Straße 80-82 ,Willner Brauerei

26 – שיעור שבת: הרמב"ם

ארגון: קהילת בית הכנסת בפרנקל אופר

תיאור: שיעור הלכתי בהנחיית ליאור הולצר. אנגלית

מספר משתתפים: 12. כמחציתם ישראלים

(מידע נוסף על האירוע - facebook)

מיקום: Fraenkelufer 10-12

26 - מפגש ספרותי

ארגון: גדי גולדברג

תיאור: מפגש עם הסופר סמי ברדוגו. עברית

(מידע נוסף: <https://www.facebook.com/events/1711737742387668>)

מספר משתתפים: 60. רובם המכריע ישראלים

מיקום: Sanderstr. 8 ,buch|bund

27 – מיפגש הספרייה העברית בברלין

29 – מפגש ספרותי: שיר על הבר

ארגון: טל שלו

תיאור: ערב הקראה של יוצרים מקומיים. עברית

(מידע נוסף ומידע נוסף על האירוע - facebook)

מספר משתתפים: 50. רובם המכריע ישראלים

מיקום: Hochstraße 2, The Castle Pub

אוקטובר

3 – תערוכת צילומים

ארגון: הצלמת קטיה חרבי

תיאור: אירוע פתיחה של תערוכת צילומים של זוגות מעורבים, ישראלים וגרמנים

(מידע נוסף: <https://www.facebook.com/events/404684956398433>)

מספר משתתפים: 100. למעלה ממחציתם ישראלים
מיקום: Café "Emma T." Lehderstraße 60

6 – כנס אקדמי: ישראלים בברלין
ארגון: WZB

תיאור: פנל אודות מחקרים על ישראלים בברלין. אנגלית
(מידע נוסף על האירוע - facebook)

מספר משתתפים: 100. כשליש ישראלים
מיקום: Reichpietschufer 50

8 – ערב עיון:

ארגון: קרן שוורצקופ

תיאור: פנל בהשתתפות דוברים מישראל. אנגלית
(מידע נוסף על האירוע : [קישור ראשון קישור שני](#))

מספר משתתפים: 50. כמחציתם ישראלים

מיקום: Sophienstr. 28-29, 10178 Zentrum Jüdische Studien Berlin-Brandenburg

8 – ערב עיון: המין החזק – נשים יהודיות בגרמניה
ארגון: הגימנסיה

תיאור: פנל בהשתתפות חוקרות מישראל, גרמניה ואנגליה. עברית
(מידע נוסף על האירוע - facebook)

מספר משתתפים: 70. הרוב המכריע ישראלים

מיקום: Sophienstr. 22a, 10178 Zentrum Jüdische Studien Berlin-Brandenburg

11- הקרנת סרט

ארגון: שפיץ

תיאור: הקרנת הסרט הישראלי "מיתה טובה"
(מידע נוסף על האירוע - facebook)

מספר משתתפים: 150. הרוב המכריע ישראלים

מיקום: Kino Movimiento, Kottbusser Damm 22

נספח ב': קבוצות פייסבוק

רשימת קבוצות פייסבוק בהם נרשם החוקר כחבר (לפי סדר א-ב):

אמהות מבשלות בברלין

בוק סרפינג בברלין

בית הכנסת פרנקל-אופר

ברלינאים

ברלין "משוגע"

ברלינרית

גבלינגר ברלין טורס

הגירה נבונה לברלין

המחלקה הישראלית בברלין

הספרייה העברית בברלין

חסומים בברלין

ישראלים בברלין

ישראלים ברלין הקבוצה הרשמית

ישראלים נורמלים בברלין

מוזיקאים ואמנים ישראלים בברלין

מנגבים בברלין

מפגשי ישראלים בברלין

משפחות צעירות בברלין

סאבלטים והחלפת דירות ברלין – תל-אביב

סמולנים בברלין

עזבנו לשנות – ישראלים=ברלין

שפיץ

נספח ג': מרואיינים לפי שיוכם לקבוצות ייחוס

ותיקים - 5

תעסוקה - 14

רילוקיישן דוחף - 4

רילוקיישן מושך - 4

רילוקיישן לשעבר - 4

אקדמיה - 2

אמנות - 9

אמנות ווקאלית - 5

אמנות ויזואלית - 4

זהות - 20

הומוסקסואלים - 3

ערבים - 4

עולים לשעבר - 3

"עבריים" ו/או בעלי זיקה לגרמניה - 10

מצב כלכלי/חברתי/פוליטי - 16

צעירים - 7

בוגרים - 9

(הערה: שלושה מהמרואיינים שובצו בשתי קבוצות ולכן המספר הכולל הוא 64)

נספח ד': מרואיינים לפי אפיון דמוגרפי

[שנת לידה, שנת הגעה, מצב משפחתי, השכלה, עיסוק, דרכון]

- א"ב – 1961, 2011, גרוש+2, בוגר מדרשה לאמנות, אמן, אירופאי (צרפתי)
- א"ב1 – 1980, 2012, רווק, MBA, עצמאי, ישראלי
- א"ו – 1950, 1989, גרוש+2, מהנדס, עצמאי, ישראלי
- א"ו1 – 1983, 2011, נ(רווק בעת הראיון), MBA, שכיר, אירופאי (צרפתי)
- א"ח – 1985, 2007, רווק, בוגר אקדמיה למוזיקה, שכיר, ישראלי
- א"ח1 – 1981, 2008, נ+2, BA, ניהול וכלכלה, שכיר, ישראלי
- א"ח2 – 1960, 2002, נ(גרמני)+4, דיפלומה בפסיכולוגיה, עצמאית, ישראלי
- א"מ – 1982, 2004, רווק (בזוגיות עם ישראלית), BA כלכלה, בעל עסק, ישראלי
- א"נ – 1984, 2006, רווק, גיי, השכלה תיכונית, עצמאי, אירופאי (בולגרי)
- א"ק – 1973 (גרמניה. בישראל מ-1981), 2009, נ+2, MA אמנות, עצמאי, גרמני
- א"ק1 – 1971, 1991 (גרמניה), 1993, רווק (+1), שכיר, ישראלי
- ב"י – 1974 (ברה"מ), (ישראל - 1995), 2001, נ+2, BA גרמנית ויחב"ל, שכיר, ישראלי ורוסי
- ג"ג – 1972, 2002 (גרמניה), 2004, נ, MA פילוסופיה גרמנית, עצמאי, אירופאי (אוסטרי)
- ג"ר – 1958, 1980, גרושה (מגרמני), BA עברית מקראית, עצמאית, גרמני
- ג"ר – 1975, 2012, רווק, תיכונית חלקית, עצמאי (מוזיקאי), סלובקי
- ד"כ – 1976 (ברה"מ), (ישראל 1994, פרנקפורט 2006), 2014, רווק, MA בלשנות, לא מועסק (בעת הראיון), גרמני
- ד"מ – 1972, 2000, MA תיאטרון, רווקה (נישואין לצרכי דרכון), עצמאית, גרמני
- ד"נ – 1956, 2007, גרוש+2, BA יחב"ל, שכיר, גרמני
- ד"נ1 – 1989, 2011, רווק, סטודנט מדעי המחשב, שכיר, ישראלי
- ד"פ – 1979, 2002, נ, MA היסטוריה, דוקטורנט, ישראלי
- ד"צ – 1982, 2011, נ+1, BA קולנוע, עצמאי, ישראלי
- ד"ר – 1947 (צ'ילה), (ישראל 1970), 2006, נ+2, שכיר, ישראלי
- ד"ש – 1973 (גרמניה), (ישראל 1983, גרמניה 2007), 2010, נ+2, BA משפטים, שכיר, גרמני
- ה"ק – 1975, 2002 (2013), נ+2, תיכונית חלקית, עצמאית, גרמני וצרפתי
- ז"א – 1973, [1991 ארה"ב (לימודים+)], 2007, נ+2, BA, ? עתונות, בעל עסק, ישראלי
- ח"מ – 1953, 2012 (ארה"ב), 2013, ג+2, קולנוע, ישראלי
- ט"א – 1956, 2002, נ+2, דוקטורט, שכירה, ישראלי
- ט"א1 – 1975, 2009, נ+2, MA מדע המדינה, בעלת עסק, ישראלי

י"ה – 1982, [2007 איטליה (לימודים)] 2010, נ, MA פסיכו בלשנות, דוקטורנט, גרמני
 י"ז – 1978, (2009 ארה"ב) 2011, גרוש, תיכונית, בעל עסק ומוזיקאי, אמריקאי
 י"ס – 1979, 2006, נ, MA היסטוריה, עצמאי, ישראלי
 י"ר – 1980, 2012, רווק, BA מדעי המחשב, מוזיקאי, שכיר, אירופאי (פולני)
 ל"ט – 1974, 2006, רווקה+1, BA משפטים, עצמאי, ישראלי
 מ"א – 1978, 2014, נ+3, BA משפטים, לא מועסקת (בת זוג לבעל ברילוקיישן), ישראלי
 מ"ג – 1967, 1990, נ+3, BA רו"ח, עצמאי, ישראלי
 מ"ה – 1984, 2012, נ, BA פסיכולוגיה וב.א. כללי, עצמאי, ישראלי
 מ"ז – 1989, 2008, רווק, סטודנט (מחשבים), שכיר, ישראלי
 מ"ז1 – 1975, [2002 ארה"ב] 2009, נ+2, BA פילוסופיה, עצמאי, אמריקאי
 מ"ט – 1974, 2014, נ+3, BA מדעי המחשב ו-MBA, שכיר, ישראלי
 מ"י – 1984, 2012, רווקה, BA תקשורת ובלשנות אנגלית, שכירה, ישראלי
 מ"ס – 1981, 2014, נ+2, תיכונית, שכיר, ישראלי
 מ"ש – שנות ה-40, פרופסור לרפואה
 מ"ש1 – 1973, 2013, רווק, MA הסטוריה וספרות, עצמאי, ישראלי
 נ"ב – 1979, 2006, רווקה, MA לימודי ביטחון, שכירה, ישראלי
 נ"ב1 – 1961, 1987, ג(גרמני)+2, BA קולנוע וטלוויזיה, עצמאי, ישראלי
 נ"מ – 1955, 1973, רווקה+1, תיכונית, שכירה, גרמני
 ס"צ – 1974 (ברה"מ), (ישראל 1995) 2010, נ+1, MBA, שכיר, ישראלי
 ע"ד – 1974, 2011, נ+2, דוקטור, מרצה באוניברסיטה, ישראלי
 ע"ה – 1954, ג+1, BA כללי פנסיונרית, גרמני
 ע"פ – 1979, 2004 ו-2010, נ+1, MA, שכיר, גרמני
 ע"ק – 1984, 2012, רווק, BA ראיית חשבון, שכיר, ישראלי
 ע"ר – 1957, (סלובניה 2003) 2011, נ+2, עצמאי, MBA, ישראלי
 ע"ש – 1992, 2012, גיי, רווק, תיכונית (אקדמאית חלקית, קולנוע), שכיר, ישראלי
 ר"א – 1966, 2009, נ+2, מינהל בתי מלון, שכירה, ישראלי
 ר"מ – 1978, 2014, רווקה, MA עבודה סוציאלית, שכירה, ישראלי
 ר"ר – (סלובניה 2003) 2011, נ+2, עצמאי, MBA, סלובני
 ש"ב – 1974, 2010, רווקה, BA צילום וקולנוע, עצמאי, ישראלי
 ש"ל – 1983, [הולנד 2004] 2012, נ+1, BA, (עצמאי) מוזיקאית, ישראלי וארגנטינאי
 ש"ס – 1977, 2006, נ+7, בית מדרש לרבנים, שכיר, ישראלי

ת"ג – 1975, 2001, נ+2, דוקטור לסוציולוגיה, בעלת עסק, גרמני
ת"ר – 1983, (2010 גרמניה לימודים) 2013, רווק, MA פילוסופיה, עצמאי, אירופאי (ליטאי)

נספח ה': רשימת מרואיינים – אנשי מפתח ובעלי תפקידים

שגרירות ישראל בגרמניה: 3 (השגריר, הנספחת הכלכלית, הדובר היוצא)

מוסדות לאומיים: 1 (נציג ההסתדרות הציונית בברלין)

עיתונאים: 3 (שני עיתונאים גרמנים ועיתונאי ישראלי)

חוקרים: 3 (שני חוקרי הגירה גרמניים וחוקר ישראלי)

קהילה יהודית: 4 (יו"ר לשעבר של הקהילה היהודית, מנהל קרן לאודר, ראש סניף חב"ד בברלין, רב הקהילה היהודית בברלין)

רשויות: 3 (ראש מחלקת הגירה במשרד הפנים הגרמני, ראש מחלקה חינוך לזיכרון בסוכנות הפדרלית לחינוך אזרחי, קונסול כבוד של גרמניה בחיפה)

חינוך: 2 (מנהל בית הספר הבינלאומי "מטרופוליטן", מנהלת לימודי עברית לשעבר בבית הספר היהודי "היינץ גלינסקי")

פעילים בקהילת הישראלים בברלין (שאינם חלק מאוכלוסיית המחקר): 3 (מנהלת מיזם תוכניות לימודים בעברית, שני מנהלי קבוצת פייסבוק ישראלית)

סקטור עיסקי: 2 (יזם ושותף בחברות הייטק גרמניות, מנהל לשעבר במחלקת הביטחון של סניף אל-על בברלין)

ביבליוגרפיה

אטינגר, י. (ינואר 7, 2013). הרב עובדיה יוסף: אם יוחלט על גיוס בני ישיבות - נרד מהארץ. אוחזר ב-18 ליוני 2014 [מאתר הארץ](#)

איילון, ע. (2004). *רקוויאם גרמני*. אור יהודה: דביר.

אלמוג, ע ואלמוג, ת. (2013). מחקר דור ה-Y: העבודה היא חייכם אבל לא חיינו. אוחזר ב-22 ליוני 2014 מאתר "אנשים ישראל": [אנשים ישראל-המדריך לחברה הישראלית](#)

אלמוג, ע. (אוקטובר 15, 2013). יורדים, חצי יורדים. אוחזר ב-19 ליוני 2014 מתוך: [facebook](#)

אמית, ק., בגנו, א., ברידג' ו. ואחרים. (2012). אינטגרציה כלכלית של מהגרים ממדינות חבר העמים בארבע מדינות: ניתוח השוואתי. *הגירה*, 1, 80-97.

ארנס, מ. (אוקטובר 15, 2013). בריחת מוחות? להיפך. אוחזר ב-29 לאוגוסט 2015 [מאתר הארץ](#)

בן-דוד, ד. (2013). עדכון על מצב האוניברסיטאות בישראל והחוקרים. אוחזר ב-29 לאוגוסט 2015 מאתר מרכז טאוב: [PDF the marker](#)

בק, א. (2014). *גרמניה, אחרת*. תל-אביב: ידיעות ספרים.

חבקין, ס. (אוקטובר 2013). "סקר מיוחד: למעלה ממחצית מהישראלים לא שוללים ירידה מהארץ". אוחזר ב-8 ליוני 2014 [מאתר מאקו](#)

חודורוב, מ. (אוקטובר 3, 2013). היורדים החדשים. אוחזר ב-10 לדצמבר 2013 [מאתר נענע 10](#)

טוריס, ש. (מאי 11, 2013). היורדים החדשים: כך הפכה ברלין לעיר מקלט. אוחזר ב-10 לדצמבר 2013 [מאתר מעריב ומהפייסבוק](#)

יאיר, ג. (2015). *אהבה זה לא פרקטיש*. תל אביב הקיבוץ המאוחד.

כהן-קסטרו, א. משפחות של ישראלים בחו"ל: מי מהגר לאן? [גרסה אלקטרונית]. נייר עבודה 74. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 2013. אוחזר ב-6 לדצמבר 2013 [מאתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה](#)

לב-ארי, ל. (2009). שאלת הגבולות בהגירה: על טרנס-לאומיות, קשרים חברתיים וזהות בקרב ישראלים החיים באירופה. [גרסה אלקטרונית]. *כתב עת אורנים*, 2, 45-53. אוחזר ב-6 לדצמבר 2013 [מאתר מכללת אורנים](#)

לב ארי, ל. (2011). מהגרים ישראלים באמריקה: ישראלים או אמריקנים? [גרסה אלקטרונית]. *כיוונים חדשים* 25, 190-202
אוחזר ב-20 ליוני 2014 מאתר ההסתדרות הציונית: http://www.wzo.org.il/files/kivunim/kivunim_25.pdf

מערכת "שפיץ". (יולי 2015). אינדקס: מסעדות, בתי קפה וברים בבעלות ישראלית בברלין. אוחזר ב-18 לאוגוסט 2015
מאתר 'שפיץ': <http://spitzmag.de/sections/tips/israeli/6856>

עוז-זלצברגר, פ. (2001). *ישראלים, ברלין*. ירושלים. כתר

עמית, ח. (אוקטובר 2013). "בברלין אין זהב על הרצפה, אבל מי שעובד או לומד - המדינה דואגת לו". אוחזר ב-6 ליוני
2014 [מאתר דה-מרקר](#)

פידלמן, א. (2013). סוגיות מרכזיות בתחומי העלייה, הקליטה והתפוצות. [גרסה אלקטרונית]. מרכז המחקר והמידע של
הכנסת. אוחזר ב-9 לדצמבר 2013 [מאתר הכנסת](#)

פרג'ון, ע. (2010). *אימוץ ודחייה של דפוסים-חיים גרמניים והזרות של ישראלים צעירים החיים בברלין*. [גרסה אלקטרונית].
עבודת גמר לקראת התואר MA, אוניברסיטת תל-אביב. אוחזר ב-8 לדצמבר 2013 [מאתר אוניברסיטת תל-אביב](#)

פרידמן, ל. (ספטמבר 26, 2012). כך כבשו האמנים הישראלים את ברלין. אוחזר ב-10 לדצמבר 2013 [מאתר Mako](#)

צוריאל הררי, ק. (ספטמבר 18, 2013). בלי עתיד, בלי תקווה, בלי חלום. אוחזר ב-18 ליוני 2013 [מאתר כלכליסט](#)

צדיק, א. (2013). ישראליות בבריסל - לחיות בבועה ישראלית. *הגירה* 2, 121-146

רבהון, ע. ולב ארי, ל. (2011). *ישראלים אמריקאים: הגירה, טרנסלאומיות וזרות קבוצתית*. ירושלים: מוסד ביאליק.

רובינשטיין, א. (אוקטובר 13, 2013). המוחות בורחים? שיברחו. אוחזר ב-29/8/2015 [מאתר הארץ](#)

שטאובר, י. (2001). *מטבע לצ'ק פוינט*. תל-אביב: ספריית ניהול וכלכלה, ידיעות אחרונות.

שטאובר, ש. (מאי 28, 2014). ראיונות טלפוניים עם אנשי מפתח בקהילה הישראלית בברלין: טל אלון, עורכת מגזין 'שפיץ';
רותם מלאך, נציג ההסתדרות הציונית בגרמניה; ליאת טל, לשעבר מנהלת חברת הנדל"ן 'אינספייר'; איתי טגנר, דובר
שגרירות ישראל בגרמניה.

תמר, י. (נובמבר 4, 2013). בריחת מוחות – בין מיתוס למציאות. אוחזר ב-29/8/2015 [מאתר YNET](#)

- Alexander, M.** (2007) *Cities and Labour Immigration*. England: Ashgate Publishing
- Beer, I., Deniz, A. & Schwedler, H.** (2006). Berlin: urban, social and ethnic integration – an urban policy Challenge. [Electronic version]. www.eaue.de. Retrieved December 4, 2013, from <http://www.eaue.de/Vortrag/Berlin-Integration.PDF>
- Castels, S. and Miller, M.** (2003). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. New York, Guilford Press.
- Chiswick, B. R.** (2005). *High skilled immigration in the international arena*. [Electronic version]; IZA discussion paper. Retrieved December 2, 2013, [from EconStor](#)
- Cohen, Y.** (2011). Israeli-born emigrants: Size, destinations and selectivity. [Electronic version]. *International journal of comparative sociology*, 52(1-2), 45-62. Retrieved December 2, 2013, [from International Journal of Comparative Sociology](#)
- Cohen, Y. Haberfeld, Y. & Kogan, I.** (2011). Who went where? Jewish immigration from the Former Soviet Union to Israel, the USA and Germany, 1990 – 2000. [Electronic version]. *Israel Affairs*. Vol. 17, No. 1, 7–20. Retrieved December 17, 2013, from <http://bit.ly/J35ULV>
- DellaPergola, S.** (2009). International migration of Jews, in E. Ben-Rafael and Y. Sternberg (eds.) *Transnationalism: Diasporas and the advent of a new (dis)order*. Leyden and Boston: Brill, 2009, 213-236.
- Eberhard S.** Einwanderung nach Berlin. Retrieved August 4, 2015, from: http://www.berlin.de/imperia/md/content/lb-integration-migration/start/einfuehrungstext_einwanderung_berlin.pdf?start&ts=1441292328&file=einfuehrungstext_einwanderung_berlin.pdf
- Elo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K., & Kyngäs, H.** (2014). Qualitative content analysis. *SAGE open*, 4(1), 2158244014522633.
- Federal State of Berlin** 2011 Cultural Funding Report. Retrieved September 15, 2015 from: [file:///C:/Users/Shuki/Downloads/federal_state_of_berlin_2011_cultural_funding_report%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Shuki/Downloads/federal_state_of_berlin_2011_cultural_funding_report%20(1).pdf)
- Gold, S. & Hart, r.** (2009). *Transnational Ties During a Time Of Crisis: Israeli Emigration, 2000 To 2004*. [[To be completed](#)]

Gould, E. D. & Moav, O. (2007). Israel's Brain Drain. [Electronic version]. *Israel Economic Review*, Vol. 5, No. 1, pp. 1-22. Retrieved December 17, 2013, from [link1 link2](#)

Harris, B. D. (2009). Identity and Integration Among Israelis Migrants in Canada. Master of Art, the Faculty of Graduate Studies, the University of British Columbia, Vancouver, Canada. Retrieved June 17, 2014, from:

https://circle.ubc.ca/bitstream/handle/2429/12606/ubc_2009_fall_harris_brent.pdf?sequence=1

Heckmann, F. (2003). From Ethnic Nation to Universalistic Immigrant Integration Germany. in *The Integration of Immigrants in European Societies: National Differences and Trends of Convergence*. ed. Friedrich Heckmann F. & Schnapper, D., Stuttgart: Lucius & Lucius. 45–78. Retrieved December 17, 2013, [from The Integration of Immigrants in European Societies](#)

Iosifides, T. (2011). *Qualitative Methods in Migration Studies: A Critical Realist Perspective*. England: Ashgate Publishing

Lahav, G. and Arian, A. (1999). Israelis in a Jewish Diaspora: the multiple dilemmas of a globalized group. Paper presented for the annual meeting of the international studies association, Washington, D.C. (February 16-20, 1999). Retrieved on June 14, 2014, from:

<http://www2.hawaii.edu/~fredr/lahav.htm>.

Lahav, G. (2010). *Ethnicity, Nationalism and Migration*, volume co-edited with P. James, N. Sandhal in *The International Studies Compendium Project*, editor, Robert A. Denemark: Blackwell Publishers.

Koopmans, R. & Ersanilli, E. (2013). Six Country Immigrant Integration Comparative Survey (SCIICS)" [Electronic version]; WZB discussion paper. www.econstor.eu. Retrieved December 4, 2013, from: <http://bibliothek.wzb.eu/pdf/2013/vi13-102.pdf>

Raijman, R. (2012). "Linguistic Assimilation of First-Generation Jewish South-African Immigrants in Israel, *Journal of International Migration and Integration* (Forthcoming).

UN. (2011). International Migration Report 2009: A Global Assessment. [Electronic version]. Department of Economic and Social Affairs, Population Division, United Nations. Retrieved December 4, 2013, from:

<http://www.un.org/esa/population/publications/migration/WorldMigrationReport2009.pdf>

תרגום לאנגלית

Executive Summary

Over the years, the phenomenon of emigration from Israel has been harshly criticized by the public and the country's leaders, and has been seen as a betrayal of the values of Zionism and opposed to the national conventions. Since the late eighties, this phenomenon has intensified, following the economic, social, cultural, and political changes in Israel and the globalization processes.

The purpose of this study was to examine the motives of the Israeli emigration to Berlin despite the language limitations and the political history of Israel and Germany, the formation of community life of Israeli immigrants in Berlin, and the life perception of Israeli immigrants living in Berlin. The study involved 85 people, divided into two main groups: 61 immigrants and 24 other relevant interviewees, including officials from Israel and Germany and researchers and journalists engaged in the relations between Israel and Germany.

As part of the data collection, three waves of migration were discerned: the first, until 2000, was characterized as "romantic migration." This wave was followed, during the first decade of the 21st century, by a wave of social political migration; and thereafter, during the first half of the second decade, a wave of economic migration occurred.

Among the study population, 12 reference groups were characterized, such as migrant workers in the sectors of real estate and high-tech, artists, former immigrants to Israel, and Israeli Arabs. In addition, a group of "Hebrews" was characterized, who emphasize their connection to Judaism, based not on a link to religion or nationality, but on their connection to the Hebrew language and culture.

The study findings reveal four main factors that encourage immigration from Israel to Berlin: dissatisfaction with life in Israel, the realization of personal potential through finding a job with development horizons and/or acquiring higher education, immigration following the migration of a spouse to the city or marriage to a German spouse, and the unique character of Berlin as a multicultural city where the cost of living is relatively low.

In addition, the study found that Israeli immigrants maintain regular contact with each other, in particular with members of their reference group, together with their ties with Germans and/or

other nationalities living in Berlin. The Israeli immigrants maintain ties between each other in four ways. 1. Social media constitute a key communication tool, connecting Israeli immigrants in Berlin. 2. Local community initiatives, designed to create a scene of constant encounters, later also offer a variety of educational and cultural services that will meet the needs of the emerging community. 3. Action scenes of Israelis in Berlin: meetings and activities that are not necessarily designed for an Israeli audience, but for those who wish to get to know the Israeli culture. In practice, the 'Israeliness' of these activities attracts also Israelis living in Berlin. Varied sporadic meetings also take place alongside these activities, such as performances by artists from Israel. 4. Education systems: parenting children serves as fertile ground for meetings between Israeli parents through the schools where their children are educated. These connections are created as a result of friendships that develop between the children themselves or out of utilitarian considerations, such as shared learning.

The study findings indicate a relationship between Israelis in Berlin and members of the Jewish community of Berlin and its institutions that is limited in scope for several reasons: the lack of a need for religious services and education provided by the community, culture and mentality differences, and the low reputation of the community. It was also found that the frequency of visits of Israeli immigrants to Israel is usually between twice a year and once every two years, usually to visit family and friends and for making various arrangements. It should be noted that there is a relationship between the immigrant's age, length of stay, and frequency of visits to Israel: the young visit Israel more than the older ones and new immigrants visit more than veteran emigrants.

The findings show that the majority of the respondents did not experience anti-Semitic or hostile attitudes, except for a small number who experienced expressions of hostility, mainly verbal, in times of military conflict between Israel and the Palestinians. A significant part of Israeli emigrants think that Germany has made a genuine correction, and today it is a completely different country as compared to what it was before the Second World War.

It is apparent that in recent years, Berlin has been a convenient target for those who wish to consider the possibility of living abroad, in particular young people, and therefore, can be regarded as also a gateway to the world from this perspective.

Acknowledgements

A distinguished line of people contributed their great knowledge, wisdom, and time to the research.

The research platform was accompanied by two first-class experts. In the beginning, Professor Oz Almog helped formulate the research architecture while demonstrating original thinking and great professional knowledge. Toward the end of the road, Professor Sybil Heilbronn, an expert on immigration, helped greatly in designing the research report and its final design, while incorporating her deep familiarity in the field of immigration and professional academic writing. We thank them both!

Dr. Gilead Fortuna and Shuki Stauber

At the data collection stage, many field workers helped us, some of whom were interviewed as professional experts. It would take too long to enumerate them all here, but I would like to stress particularly four Israelis who are currently living in Berlin: Adv. Merav Ohavi, who helped me considerably as a research assistant in the latter stages of data collection, showing great initiative and originality; Michal Hennig Litani, a consultant and guide through the German bureaucracy, who led me through the winding paths of the German bureaucracy; Tal Alon, founder and editor of the Hebrew magazine "Spitz"; and Yoav Sapir who contributed a large amount of information, integrated in an in-depth and prudent analysis.

I would also like to thank Professor Wolfgang Kaschuba, head of the Institute of European Ethnology at Humboldt University, who invited me to be a guest researcher at the Institute while I conducted the study. This generous hospitality helped me greatly with the logistics of the study. Also I would like to thank Dr. Dvora Blum, the director of the Institute for Immigration and Social Integration at the Ruppin Academic Center, for her wise guidance at the beginning of this road and for supporting me with my entrance into the world of the migration research.

Finally, I would like to thank from the bottom of my heart two people, without whose assistance and support, this study could not have taken place: my friend and research partner Dr. Gilead

Fortuna, and Prof. Omri Rand, the CEO of SNI. They stood beside me all the way and helped to solve any problem quickly with a combination of original thinking, intelligence and humanity.

Thanks to everyone, and bless you,

Shuki Stauber

**Israelis in Berlin -
A community in the making**

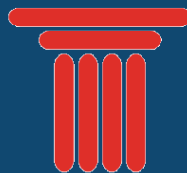
**Shuki Stauber
Gilead Fortuna**

April 2016

Israelis in Berlin - A community in the making

Shuki Stauber

Gilead Fortuna

Samuel Neaman Institute

For National Policy Research

Technion - Israel Institute of Technology

Tel : 04-8292329, Fax : 04-8231889

Technion city, Haifa 32000, Israel

www.neaman.org.il